

Универзитет у Београду

Факултет безбедности

СЕПАРАТИЗАМ КАО БЕЗБЕДНОСНИ ПРОБЛЕМ
ЗАВРШНИ – МАСТЕР РАД

Ментор:

др Зоран Драгишић
редовни професор

Кандидат:

Милана Капор

Београд, 2018. године

Апстракт

Упоредо са све израженијом тенденцијом економског и безбедносног повезивања на регионалном и глобалном нивоу, у свим деловима света присутни су дезинтеграциони процеси. Очигледан пример за то јесте деловање бројних сепаратистичких покрета.

Предмет изучавања у овом раду јесте управо сепаратизам, односно изучавање ситуација када сепаратизам представља безбедносни проблем а када не. До деведесетих година насиље и насилни конфликт карактерисао је већину сецесија и покушаја сецесије. До тада само две сецесије у двадесетом веку - Норвешке и Исланда – није пратио насилни сукоб између укључених страна. Међутим, од 1990. године било је најмање четири сецесије исте врсте: Македонија из Социјалистичке Федеративне Републике Југославије 1991. године, Естонија и Летонија из СССР-а 1991. и распад Чехословачке 1993. године. 1995. године постојао је и други мирни покушај сецесије покрајине Квебек из Канаде. Као пример који ће се изучавати у овом раду, а који представља пример ненасилног сепаратизма јесте случај Шкотске. Биће приказано како у једној демократској, уређеној држави, сепаратизам не представља проблем. Са друге стране пажњу ћу посветити Каталонији, као једном актуелном случају, где је деловање сепаратистичких покрета озбиљан проблем.

Кроз странице рада биће приказано како су норме међународног права које се односе на сепаратизам и које регулишу питања отцепљења од матичне државе двосмислене. Најочигледнија је директна супротност два важна принципа међународног права. Са једне стране егзистира принцип права народа на самоопредељење, а са друге принцип територијалног интегритета и неповредивости граница међународно признатих држава. Такође, осврнућу се на начин на који је право народа на самоопредељење признато Каталонији од стране Шпаније, а како Шкотској од УК.

Кључне речи: сепаратизам, сецесија, право на самоопредељење, Каталонија, Шкотска

Abstract

Along with the growing tendency of economic and security links at the regional and global level, disintegration processes are present in all parts of the world. An obvious example is the operation of numerous separatist movements.

The subject of the study in this paper is precisely the separatism in situations when that is a security problem and when not. By the nineties, violence and violent conflict characterized most of the secession and attempts at secession. Until then, only two secession in the twentieth century - Norway and Iceland - did not follow a violent conflict between the parties involved. However, since 1990 there were at least four secession of the same kind: Macedonia from the Socialist Federal Republic of Yugoslavia in 1991, Estonia and Latvia from the USSR in 1991 and the breakup of Czechoslovakia in 1993. In 1995, there was another peaceful attempt at the secession of the Quebec region of Canada. Will be studied in this paper, which is an example of nonviolent separatism, the case of Scotland. It will be shown that in a democratic, orderly state, separatism is not a problem. On the other hand, I will pay attention to Catalonia, as a current case, where the functioning of the separatist movements is a serious problem.

Through the pages of the paper, it will be shown that the norms of international law relating to separatism and which regulate issues of secession from the home state are ambiguous. The most obvious is the direct contradiction of two important principles of international law. On the one hand, the principle of the right of peoples to self-determination, and on the other, the principle of territorial integrity and inviolability of the borders of internationally recognized states. Also, I will look at the way in which the right of self-determination is recognized to Catalonia by Spain, and Scotland from the UK.

Key words: separatism, secession, the right of self-determination, Catalonia, Scotland

БИОГРАФИЈА

Рођена сам 14.01.1994. године у Сарајеву, Босна и Херцеговина. Основну и прву годину средње школе завршила сам у Горњем Милановцу, а остатак средњошколског образовања завршила сам у Београду, 2013. године у Х београдској гимназији „Михајло Пупин“.

У школској 2013/14. години уписала сам се на студијски програм основних академских студија- Студије наука безбедности на Универзитету у Београду- Факултет безбедности. На првој години студија изабрана сам за најбољег студента Факултета безбедности.

2017. године дипломирала сам на Факултету безбедности код професора др Зорана Драгишића на тему „Историјат обавештајно- безбедносног система у Републици Србији“, након чега стичем звање дипломирани менаџер безбедности. Исте године сам на Факултету безбедности уписала мастер академске студије- студије наука безбедности. У периоду јун-септембар сам била на тромесечној пракси у Нафтној Индустији Србије, у сектору за ХСЕ.

Изјава о академској честитости

Милана Капор м20/17

Својим потписом гарантујем да ћу се у току студија, а нарочито у току израде мастер рада, у потпуности уздржати од плагирања, односно копирања туђих идеја и њиховог презентовања као сопствених, без одговарајућег признавања ауторства.

Разумем да копирање туђих идеја може бити извршено из књига и часописа и података који могу бити представљени у табелама, дијаграмима, дизајну, плановима, фотографијама, филму, музици, формулама, вебсајтовима, компјутерским програмима и на други начин. Јасно ми је да плагијат такође укључује и представљање, употребу и дистрибуирање рада предавача или других студената као сопствених.

Свесна сам да намерним присвајањем идеја других и приказивања као сопствених чиним повреду Закона о ауторским и сродним правима, као и других закона и одговарајућих аката Универзитета у Београду.

Садржај

I Увод	1
1.1 Предмет истраживања	1
1.2 Циљеви истраживања	3
1.3 Методолошки приступ	4
II Право народа на самоопредељење.....	6
2.1 Право народа на самоопредељење	6
2.2 Историја права народа на самоопредељење.....	9
2.3 Субјекти права на самоопредељење.....	12
III Сепаратизам као безбедносни проблем	14
3.1 Појмовно одређење сепаратизма.....	14
3.1.1 Сепаратизам и сецесија	18
3.1.2 Теоријски приступи у одређењу сепаратизма.....	22
3.2 Развој сепаратизма након Другог светског рата	24
3.3 Карактеристике сепаратистичких покрета	27
IV Примери сепаратизма.....	33
4.1 Шпанија	33
4.1.1 Сепаратизам у Каталонији	36
4.1.2 Референдум 2017. године	44
4.2. Уједињено Краљевство	50
4.2.1 Сепаратизам у Шкотској	52
4.2.2 Референдум 2014. године	56
V Закључак	62
VI Литература.....	65

Скраћенице

СФРЈ- Социјалистичка Федеративна Република Југославија

УН- Уједињене нације

СССР- Савез Совјетских Социјалистичких Република

УК- Уједињено Краљевство

ЕУ- Европска Унија

ПСЦ- ПСОЕ- Социјалистичка партија Каталоније

ПП- Народна странка

ЕТА- баскијска националистичка и сепаратистичка организација

СНП- Шкотска национална странка

ЕФТА- Европска асоцијација за слободну трговину

СЕЕ- Централна и источна Европа

I Увод

1.1 Предмет истраживања

Током протеклог века дошло је до пораста броја суверених држава и сепаратистичких покрета широм света. Данас, Организацију Уједињених нација чине 192 суверене државе, наспрам 51 колико је било у време оснивања. Број независних држава се након Другог светског рата повећао. За педесет година које су уследиле након Другог светског рата, деколонизација и распад Совјетског Савеза и Југославије значајно су допринели повећању броја држава (Ерни, 2014).

Сукоби се више не појављују само између држава, већ и унутар држава. Конфликти су укорењени у тензијама између држава и мањинских група (Намен, 2016). Насиље се често сматрало нужним за стварање нових држава. Али, неки случајеви су доказали да за стварање нове државе употреба силе више није нужна (Павковић, 2013).

Да ли ће сепаратистички покрети бити насилни или не условљено је политичким, социјалним и културним факторима, као и државним одговором на сепаратистичке захтеве. Владајућа државна структура може на сепаратистичке тежње одговорити на велики број мирних начина, између осталог може се сагласити са сепаратистичким захтевима; побољшати услове занемарених мањина у погледу њихове религије, језика, територије, економије или политике; усвојити тзв. асиметричан федерализам у оквиру кога различите државе имају другачији однос са централном државном влашћу зависно од сепаратистичких захтева; расписати референдум (Спенсер, 1998: 5-6).

Отцепљење Норвешке из заједничке државе Норвешке и Шведске није укључивало употребу силе; постојала су и бројна друга отцепљења која су била исто тако изведена мирним путем. На сличан начин, Исланд се одвојио од Краљевине Данске 1944. године, Летонија и Естонија од СССР 1990/91, Македонија од СФР Југославије 1991. а такав је био и распад Чехословачке 1993. године. Најскорије мирно одвајање било је одвајање Црне Горе од Државне заједнице Србије и Црне Горе (раније Савезна Република Југославија), 2006. године. Према томе, за стварање нове државе и

пренос власти са једне владајуће елите на другу, коришћење насиља више није нужно (Павковић, 2014:8).

Сепаратистички покрети доводе у питање политички и територијални интегритет државе и често имају стимулативну улогу у будућим сукобима. Они су резултат етничког, верског, расистичког или политичког угњетавања (Петровски, 2014:8).

Норме међународног права које се односе на сепаратизам и које регулишу питања отцепљења од матичне државе су двосмислене. Најочигледнија је директна супротност два важна принципа међународног права. Са једне стране егзистира принцип права народа на самоопредељење, а са друге принцип територијалног интегритета и неповредивости граница међународно признатих држава.

Немогуће је јединствено рећи да ли је сепаратизам позитиван или негативан феномен. Ако сепаратизам није праћен насиљем и уколико је спроведен на демократски начин, на пример као што је био случај са Чехословачком, онда може представљати прави начин решавања проблема (Риабинин, 2017).

Кроз следеће странице рада ћу покушати да објасним зашто је сепаратизам безбедносни изазов, ризик и претња, као и да ли сепаратистички покрети морају бити нужно насилни.

1.2 Циљеви истраживања

Циљ друштвених, као и осталих наука, јесте откривање односа између проучаваних појава. Осим тога, циљ науке јесте да открије законитости које постоје између појава које се проучавају. У овом мастер раду приказаћу систематичан преглед теоријских полазишта научних истраживања који се односе на сепаратизам као безбедносни проблем.

Релевантна научно-истраживачка грађа која је анализирана обухватала је :

1. Систематичан преглед постојеће научно-истраживачке литературе која се бави проблемом сепаратизма;
2. Анализу истраживачких радова и приказ услова који су погодвали за настанак и ескалацију сепаратизма.

Прво поглавље рада се односи на предмет и циљеве истраживања, истраживачка питања и методолошки приступ.

У другом поглављу се говори о праву народа на самоопредељење, његовом историјском развоју, као и о субјектима права на самоопредељење.

У трећем делу се дефинише сепаратизам, његова веза са сецесијом, објашњавају се теоријски приступи у одређењу сепаратизма. Затим пажња је посвећена развоју сепаратизма након Другог светског рата и карактеристикама сепаратистичких покрета.

У четвртом делу су представљена два случаја сепаратизма. Један пример се односи на ситуацију када се сепаратизам јавља као безбедносни проблем, а други на ситуацију када не представља проблем. У првом случају, анализиран је случај Каталоније у Шпанији, а у другом, случај Шкотске у Великој Британији.

Пето поглавље се односи на закључак, а у шестом је наведена литература која је коришћена.

1.3 Методолошки приступ

Сепаратизам као безбедносни проблем се истражује у областима као што су: политика, међународни односи, економија, правне науке. За потребе овог рада приступљено је анализи релевантне научне литературе како би се стекао увид у најчешће коришћене теоријске приступе, методолошке поступке, структуру рада, начин формулације проблема истраживања.

У циљу проналажења релевантних академских радова који су битни за овај предмет истраживања, коришћени су онлајн академски сервиси. Ради прегледа мастер радова и докторских дисертација, онлајн часописа, књига коришћени су Српски Цитатни Индекс, претраживач Гугл Академик, Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку (КоБСОН), Интернет онлајн база мастер теза и докторских дисертација (ОАТД).

За потребе овог мастер рада коришћене су следеће методе:

1. Генетички метод -Друштвене појаве су динамичког карактера и одвијају се у простору и времену. Једна појава током одвијања манифестује различите форме. Генетичком методом истраживачи теже открити генезу неке појаве, димензију настанка, трајања и нестанка, друштвене претпоставке за генезу¹. Кроз следеће странице ће бити приказан развој сепаратизма, његови облици, фактори који погодују његовом настанку.
2. Метод студије случаја- Помоћу овог метода може се доћи до сазнања о некој појави на нивоу дескрипције и експликације. Посредством студије случаја могуће је пратити мноштво појава кроз одређени број случајева, при чему истраживач може добити релативно велики број различитих, детаљних информација.² Управо је, коришћењем овог метода прикупљен велики број информација о сепаратизму, посебно у случају Каталоније и Шкотске, који су детаљно обрађивани у овом мастер раду.

¹ За више о методама погледати на

<http://scindeks.ceon.rs/article.aspx?query=ARTAU%26and%26Pejanovi%25c4%2587%2bRadovan&page=29&sort=1&stype=0&backurl=%2fSearchResults.aspx%3fquery%3dARTAU%2526and%2526Pejanovi%2525c4%252587%252bRadovan%26page%3d0%26sort%3d1%26stype%3d0>

² Исто

3. Квалитативна анализа садржаја- Ова метода је коришћена да би се стекао увид у доступну научну литературу о сепаратизму и различите ставове научника.

Постојећа научно-истраживачка грађа која се односи на сепаратизам анализирана је кроз низ питања:

1. Како је формулисан и структурисан проблем сепаратизма у анализираној научној литератури?
2. Који теоријски приступи се користе у објашњењу сепаратизма као безбедносног проблема?
3. Који су научни циљеви који се желе постићи истраживањем сепаратизма?

У овом мастер раду фокусираћу се на оно што је константовано о сепаратизму као безбедносном проблему, а са друге стране изнећу своја запажања и критике о овом проблему.

II Право народа на самоопредељење

2.1 Право народа на самоопредељење

Данас се у научној и политичкој јавности супротстављају две иначе веома значајне вредности: територијални интегритет, односно целовитост и сувереност међународно признатих држава и колективно људско право народа на самоопредељење и отцепљење. За међународну стабилност и мир у свету потребан је јасан, прегледан, конзистентан и консензуално прихваћен међународни систем правних норми и институција, чије одлуке треба да буду обавезујуће за све субјекте међународног права (Вељковић & Амброж, 2010). За одговоре о проблему сукоба вредности као што је територијална целовитост међународно признатих држава на једној, и колективног људског права народа на самоопредељење и отцепљење на другој страни, је важно и питање разумевања појма суверености (Вељковић & Амброж, 2010:15).

Након Другог светског рата право народа на самоопредељење је истакнуто у многим међународним документима. Међутим, у њима примат се увек даје државном јединству. Тако се у *Декларацији о давању независности народима и земљама под колонијалном управом* из 1960. године наглашава да сваки покушај да се делимично или у потпуности разбије национално јединство и територијални интегритет неке земље јесте неспојив са циљевима и начелима УН.³

У Завршном акту европске Конференције о безбедности и сарадњи 1975. се наглашава територијална целовитост међународно признатих држава. Између осталог, записано је да ће државе чланице поштовати територијалну целовитост сваке државе чланице, као и да ће се државе чланице уздржавати сваке радње, која није у складу са циљевима и принципима Повеље Организације Уједињених Народа, против територијалне целовитости, политичке независности или јединства држава чланица.⁴

Штефан Талмон, професор међународног права из Бона, сматра да Каталонци не могу да се позову на право на сомоопредељење народа, јер како каже: „Право

³ Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples, члан 6, доступно на <http://www.un.org/en/decolonization/declaration.shtml>

⁴ Завршни акт европске Конференције о безбедности и сарадњи 1975., доступно на <https://www.osce.org/helsinki-final-act?download=true>

народа на самоопредељење претпоставља да постоји један народ који на то право може да се позове. Део народа у оквиру националне државе, чак и да има одређени идентитет, у међународноправном смислу није народ који може да се позове на право на самоопредељење“ (Хаселбах ,2017).

При разматрању носилаца права на самоопредељење треба имати у виду међународни контекст који је постојао након Првог светског рата и након Другог светског рата. Након Првог светског рата силе победнице су користиле самоопредељење као политичко начело помоћу којег је дата државност етничким мањинама тј. народима унутар великих мултинационалних империја које су изгубиле рат (Аустро Угарска монархија). Након Другог светског рата, процес деколонизације се није базирао на кажњавању држава губитница већ су државе победнице требале да се одрекну својих огромних територија у Африци и Азији где народи у европском смислу речи нису постојали а скуп различитих племена је био толико велики да је подела по том принципу била практично неизводљива. Зато није претеривање рећи да је самоопредељење у процесу деколонизације доживело метаморфозу од политичког начела који је омогућавао народима да оснују сопствену државу до права дизајнираног ради исправљања историјске неправде колонизације (Гавриловић, 2013 :10).

У складу са тим треба узети у обзир потребу временског раздвајања два најважнија периода у развоју принципа самоопредељења, онај у којем је он само политички принцип, од периода у којем он стиче правни карактер, тј. прераста у право народа на самоопредељење (Бурсаћ, 2010).

Резолуција 2625. Генералне скупштине УН, принцип права на самоопредељење поставља по први пут као део међународног права које заједницама, квалификованим као „народ“ даје право стварања своје сопствене независне државе.⁵

То је снажно ојачало сецесију која је постала начин стварања држава у савременом свету. Међународни суд правде у свом тумачењу прокламованом 1986. године, истакао је да се : „Приликом тумачења принципа самоопредељења мора узети у обзир основни захтев за одржавање стабилности.“ Оваква прокламација Суда указује

⁵ 2625 (XXV). Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, доступно на <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm>

на потребу да се сецесије одвијају мирним путем и да се морају избећи сви облици конфронтација, јер сукоби најчешће производе велике антагонизме (Милутиновић, Калинић & Радуљ, 2014:22).

Кључ изградње америчке војне империје следи два принципа: директну војну инвазију и подстрекивање сепаратистичких покрета, што може довести до војних сукоба. У 21. веку изградња једне империје подразумева праксу оба принципа који су коришћени у Ираку, Авганистану, Ирану, Либану, Кини (Тибету), Боливији, Еквадору, Венецуели, Сомалији, Судану, Бурми и Палестини - било којој земљи у којој САД не могу осигурати стабилан клијентски режим, примењује финансирање и промоцију сепаратистичких организација и лидера који користе етничке, верске и регионалне претње. У складу са принципима изградње традиционалних империја, Вашингтон подржава сепаратисте у земљама које одбијају да се подвргну империјалној доминацији и супротстављају сепаратистима који се одупиру њиховом царству и савезницима. Многи наизглед прогресивни критичари империје чине универзалне изјаве у корист "права на самоопредељење" и чак га проширују на најхрабрије, реакционарне сепаратистичке групе са катастрофалним резултатима. Независне нације и њихови народи, који се супротстављају сепаратистима који су подржаним од стране САД, бомбардовани су и оптужени за "ратне злочине" (Петрас, 2008).

2.2 Историја права народа на самоопредељење

Прве назнаке појма самоопредељење у савременом смислу, називу се у *Америчкој револуцији*, односно еманципацији британских колонија у Северној Америци. Томас Џеферсон, инспирисан либералним идејама Џона Лока о одговорности владе, је израдио декларацију о независности Сједињених Држава. Декларација је промовисала право људи да укину или измене власт уколико она постане деструктивна.⁶ У Америчкој декларацији о независности из 1776. године наглашена су политичка права тј. право на слободу и право на учествовање у вршењу државне власти. Нагласак је био стављен на учешћу у вођењу јавних послова и стварању слободне и демократске власти која ће поштовати права својих грађана тј. припадника нове америчке нације која је тек почела да се формира, док је отцепљење представљало крајњу меру путем које су претходни циљеви могли да се остваре (Гавриловић, 2013).

Убрзо након Америчке револуције носиоци *Француске револуције* из 1789. године су такође користили концепт самоопредељења али у донекле другачијем контексту. Наиме, поред негирања права владара да управља народом без његове сагласности што је већ истакнуто у Америчкој револуцији, нагласак се ставља на "основно право сваког народа да организује свој облик владавине слободно и без мешања страних сила" (Гавриловић, 2013:1-2). Крајем 18. века појам самоопредељења је пратио правац нарастајућег таласа национализма чији је крајњи резултат био формирање националних држава.

Примери позивања на политичко начело самоопредељења током 19. века укључују и покрет за уједињење Италије (Ризорђименто), сепаратистичке покрете у Аустроугарској монархији, унију Јонских острва са Грчком и право на самоопредељење које је данско становништво у Северној Шлезиви добило Прашким мировним уговором из 1866 (Гавриловић, 2013:2).

У међународном праву, какво је постојало до 1919. године, није постојао концепт самоопредељења зато што ни право држава на опстанак није било гарантовано. Рат је био легитимно средство постизања политичких циљева а питање самоопредељења је зависило од тренутног односа снага великих сила (Кравфорд, 2001:12).

⁶ Америчка декларација о независности, доступна на <http://etc.usf.edu/lit2go/133/historic-american-documents/4957/the-declaration-of-independence/>

Након *Првог светског рата*, један од заговорника начела самоопредељења је био амерички председник Вудро Вилсон. Он је сматрао да концепт самоопредељења треба да служи као водеће начело приликом одређивања државних граница. Вилсонов идеал је био снажно повезан са рестаурацијом и очувањем постојећих националних држава. Али у овом периоду још увек не можемо да говоримо о праву на самоопредељење јер се на самоопредељење гледало више као на политичко начело.

У *Атлантској повељи* се наводи да ће се „поштовати право свих народа да изаберу облик владавине под којим ће живети и да ће се вратити суверена права и самоуправа оним народима који су њих насилно лишени“.⁷

Право на самоопредељење се помиње у члановима 1. и 55. *Повеље УН*. Према члану 1. Повеље, један од циљева Уједињених нација је „развијање међу нацијама пријатељских односа заснованих на поштовању начела равноправности и самоопредељења народа и предузимање других одговарајућих мера ради учвршћења општег мира“.⁸ Исту формулацију понавља и члан 55. у коме се наводи да

У циљу стварања услова стабилности и благостања који су неопходни за мирољубиве и пријатељске односе између нација, засноване на поштовању начела равноправности и самоопредељења народа, Уједињене нације раде на унапређењу:

- а) повећања животног стандарда, запослења и услова за економски и социјални напредак и развој;
- б) решавања међународних економских, социјалних, здравствених и сродних проблема и међународне културне и просветне сарадње, и
- в) поштовања и уважавања људских права као и основних слобода за све без обзира на расу, пол, језик или веру.⁹

Међународни пакт о грађанским и политичким правима, који је донет 1966. године заједно са *Међународним пактом о економским, социјалним и културним правима*, између осталог наглашава потребу за обезбеђивањем заштите права мањина. Међутим, овај правни акт говори о националним мањинама, а не о народима, и када

⁷ Атлантска повеља, доступна на <http://avalon.law.yale.edu/wwii/atlantic.asp>

⁸ Повеља УН, садржај доступан на http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/Regulation/Document_sr/2016-05/povelja_un_lat.pdf

⁹ Исто

већ говори о мањинама, он говори о њиховом праву на самоопредељење, што значи о праву на очување идентитета у окружењу не матичне, већ домицилне државе (Вељковић & Амброж, 2010:16).

1960. године процес деколонизације је био увелико у току те је право народа на самоопредељење требало на неки начин увести у оквир међународног права. Резолуција 1514 Декларација о давању независности колонијалним земљама и народима изгласана је у Генералној скупштини УН-а 1960. године управо са тим циљем. Ова декларација, начело самоопредељења загарантовано Повељом УН-а употпуњава садржином која се превасходно обраћа потребама колонизованих народа (Гавриловић, 2013:7). Декларација начелу самоопредељења *први пут* даје статус права наводећи у члану 2. да: “Сви народи имају право на самоопредељење, путем тог права они слободно одређују свој политички статус и слободно се економски, социјално и културно развијају”.¹⁰

У Декларацији о начелима међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава из 1970. године се наводи да је право на самоопредељење народа остваривано са становишта међународног права само онда када оно није у нескладу са принципом територијалног интегритета државе. Овај услов, који штити међународни поредак, ову декларацију чини посебним документом за разумевање међународних односа. Он је поновљен и наглашен и у другим значајним међународним документима, као што је Завршни акт Конференције о европској безбедности и сарадњи из 1975. године (Вељковић & Амброж, 2010:16) .

Као што смо могли да приметимо принцип самоопредељења народа се све до краја Другог светског рата посматрао као политичко начело. Тек након усвајања Повеље УН он постаје право народа на самоопредељење.

¹⁰ Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples, члан 2, доступно на <http://www.un.org/en/decolonization/declaration.shtml>

2.3 Субјекти права на самоопредељење

Право на самоопредељење припада искључиво народима. Док је потребно анализирати могућност признавања права на самоопредељење другим групама, народи су, као субјекти права на самоопредељење, неспорни и у међународним документима и пракси (Бурсаћ, 2010:294).

Кроз анализу постојећих дефиницаја народа, можемо да кажемо да постоје два схватања народа. Прво је *политичко – демократско* схватање народа, по којој је народ скуп свих људи, без обзира на њихово етничко и национално порекло, који живе у једној држави или унутар граница неке административно–политичке територије која није држава. Друго је *етничко – национално* схватање народа, тј. схватања народа као скупа појединаца заједничког или сродног етничког порекла, заједничких традиција, културе, језика, вере, расних обележја, који живе у једној или више држава, односно јасно омеђених територија које немају статус држава. Постоје и дефиниције које комбинују ова два приступа (Бурсаћ, 2010:295).

УНЕСКО описује народ као:

1. групу људи која поседује неке или све од следећих карактеристика:
 - a. заједничку историјску традицију;
 - b. етнички групни идентитет;
 - c. културну хомогеност;
 - d. језичко заједништво;
 - e. религијске или идеолошке афинитете;
 - f. територијалну повезаност;
 - g. заједнички привредни живот;
2. Група мора поседовати одређену бројност која не мора бити велика, али која мора бити већа од прости асоцијације појединаца у оквиру државе;
3. Група као целина мора имати вољу да буде идентификована као народ, или свест о томе да је народ – с тим да је дозвољено да групе или неки чланови таквих група, иако деле поменуте карактеристике могу да немају такву вољу или свест; и по могућству;
4. Група мора имати институције или друга средства за изражавање својих заједничких карактеристика и воље за идентитетом (Бурсаћ, 2010:295).

Углавном је преовладало становиште да народи као целине могу бити субјекти права на самоопредељење, а не делови народа који су остали изван граница својих матичних држава. Оно је било повезано са процесом деколонизације, у којем су многи народи тек након стицања независности, конституисали своје државе, да би касније било проширено и на народе који имају своје државе у оквирима федерација, унија и слично. Стога би се могло рећи да је најприхватљивије оно гледиште које у носиоце права на самоопредељење не укључује само народе већ и њихове државно–политичке заједнице. Али то не умањује разне недоумице, па и конфузије у противречном тумачењу међународних организација (УН, ОЕБС) и сложених држава, односа права на самоопредељење, укључујући и право на отцепљење и принципа територијалног интегритета држава, које наводно и поред прокламације, ограничава, ако и не обеснажује његову суштину, дајући подршку територијалном интегритету држава. То је био случај и на почетку југословенске кризе, где се право на отцепљење прихватало као крајње средство, након исцрпљења свих могућности за решење насталих сукоба (Шутовић, 2011:46).

Пракса остваривања права народа на самоопредељење на просторима некадашње Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (1943–1991) била је динамична, специфична и са веома типичним карактеристикама сецесије, што није исто што и самоопредељење. Због тога су углавном настале и последице, које грађани тих држава нису очекивали. Некадашње републике, које су отцепљењем изашле из заједничке државе Југославије, нису били субјекти, који су у таквом облику ушли у састав заједничке државе. Субјекти стварања Југославије били су, што је било и у складу са међународним правним нормама, народи. Дакле, три народа без јасно дефинисаних и међународно признатих граница (изузев већег дела српског народа), ушло је 1918. године у заједничку и унитарну државу Краљевину Југославију (Вељковић ет ал, 2014:17).

III Сепаратизам као безбедносни проблем

3.1 Појмовно одређење сепаратизма

Да бисмо могли да говоримо о некој појави прво морамо да знамо шта она представља. На питање како дефинисати сепаратизам, постоје различите дефиниције наведене у литератури. Сходно томе, указаћу на неколико дефиниција.

Под сепаратизмом¹¹ можемо да подразумевамо све случајеве политичког отуђења који показују жељу за смањењем контроле централне власти у одређеној области (Вуд, 1981:110).

Једна од дефиниција сепаратизам одређује као покрет за отцепљење дела територије у циљу формирања нове државе или добијања одређеног степена аутономије у областима као што су језичка, религијска и национална питања (Руабинин, 2017). Исти аутор наводи као пример распад СССР-а, где је било доста сепаратистичких покрета због слабости централне владе, њене немогућности да обезбеди ефикасну економску политику.

Једно од гледишта јесте, да што је земља територијално већа да су шансе за појављивање сепаратистичких покрета веће. Неки од разлога за појаву сепаратизма јесу политички режим, процес демократизације и економске трансформације као и геополитичка ситуација у региону (Боул & Енглеберт, 2006).

Такође, можемо рећи да је реч о покретима који траже независност од централне владе за одређену групу становништва на специфичној територији. Захтеви могу бити формулисани као “независност”, “самоопредељење”, “аутономија”, “децентрализација”, “подела”, “сецесија” или једноставно “слобода”. Успех ових захтева зависи од сепаратистичких капацитета, државних интереса и стратегија, регионалних држава и осталих фактора. Насиље је намерно изостављено из дефиниције- ненасилни покрети за стицање аутономије су сепаратистички исто као и насилни покрети који се боре за независност (Мандић, 2015: 1-2).

¹¹ Сепаратизам потиче од француске речи сепаратисме што значи склоност/тежњу ка отцепљењу, www.vokabular.org

Неки од аутора сматрају да се сепаратизам заснива на политичкој функцији која за циљ има да смањи политичке и друге моћи владе на одређеној територији и пренесе ту моћ на становништво или елите које представљају становништво на том подручју (Павковић & Кабестан, 2013).

Фактори који доводе до сепаратизма могу бити унутрашњи и спољашњи. Од спољних фактора кључну улогу имају суседне државе и велике силе које су заинтересоване за слабљење државе како би побољшале свој положај у региону или увећале сопствену територију. Што се тиче унутрашњих фактора, неопходно је навести постојање различитих етничких, верских, расних, социоекономских и политичких сепаратистичких група.

Као још неки разлози за појаву сепаратистичких покрета наводе се:

1. Емоционална незадовољства различитих група;
2. Угњетавање као резултат омаловажавања културе, језика и религије;
3. Разлог може бити економска и политичка доминација једне групе;
4. Такође, као разлог се наводи и пропаганда од стране оних који се надају да ће остварити политичку добит од међугрупних сукоба и мржње;
5. Економски разлози – сепаратистички покрети покушавају да окончају економску експлоатацију коју моћнија група остварује над њима.¹²

(Спенсер, 1998) наводи да сепаратизам као безбедносни проблем доводи до одређених последица. Неке од њих су:

1. Може доћи до оспоравања права мањина. Држава никада не може бити етнички хомогена. Мањинама често на располагању остаје да емигрирају. Уколико остану у новој држави често су изложене лошем третману. Можемо навести пример палестинске мањине у Израелу који су грађани другог реда.
2. Једна од последица сепаратизма јесте дестабилизација. Грађански рат је честа последица сепаратизма. Редак изузетак као што је већ речено представља распад Чехословачке 1993. године као и случај Норвешке/Данске 1905. године.

¹² Погледати више на <http://www.fn-rollspel.se/dokument-till-rollspelet/seperatistorelser.pdf>

3. У случају сепаратизма може доћи и до вакуума моћи¹³. Након распада државе, новоформиране државе се обично не сматрају препрекама суседним државама које у таквој ситуацији могу бити вођене агресивним намерама. Као пример се може навести распад Аустро-Угарске и Отоманске империје који је створио вакуум моћи у Европи. Према томе, Други светски рат би се могао тумачити као такмичење између Совјетског Савеза и Немачке да би се стекла контрола над фрагментима тих империја. Такође, као последица вакуума моћи унутар Русије, активирани су сепаратистички захтеви у појединим федералним јединицама. Типичан пример јесте развој ситуације у Чеченији након распада Совјетског Савеза.
4. Наставак фрагментације. Испуњени захтеви једне сепаратистичке групе могу послужити као подстрек другим таквим групама на територији исте државе. Када се Совјетски Савез распао, неколико региона унутар Грузије, Азербејџана и Русије покушало је да се отцепи. Исто тако, Југославија и Чехословачка (настале из фрагмената аустро-угарских и османских царстава) наставиле су процес одвајања.

Са све израженијом тенденцијом економског и безбедносног повезивања на регионалном и глобалном нивоу, у свим деловима света присутни су дезинтеграциони процеси. Очигледан пример за то јесте деловање бројних сепаратистичких покрета. Они су најизраженији у земљама “Трећег света” и земљама у транзицији, али од њих нису поштеђене ни високо развијене и, бар на први поглед, политички сасвим стабилне земље (Велика Британија, Канада, итд). Резултат насилног остваривања сепаратистичких тежњи јесу самопрокламоване, међународно непризнате (квази) државе. У том статусу се налазе: Абхазија и Јужна Осетија у Грузији, Нагорно Карабах у Азербејџану, Турска република Северни Кипар на Кипру, Придњестровље у Молдавији, Сомалиленд у Сомалији (Килибарда, 2008:116).

Као што исти аутор наводи, већина поменутих сепаратистичких творевина настала је деведесетих година прошлог века. Насиље које је претходило настајању ових самопрокламованих држава може бити поновљено у фази дефинитивног утврђивања њиховог статуса. У случају било ког решења, једна од страна ће сматрати да је

¹³ Под вакуумом моћи подразумева се политичка ситуација која се карактерише тиме да влада у некој земљи нема препознатљиву власт на читавој територији (Килибарда, 2008).

оштећена. Узимајући у обзир изнесено, можемо закључити да су ове самопрокламоване државе жариште сукоба, посебно уколико је насиље било заступљено у остваривању њихових сепаратистичких амбиција. Ово су ситуације када сепаратизам заиста представља безбедносни проблем.

Таква ситуација јесте и са Каталонијом. Од 2008. године до изражаја долазе захтеви Каталоније за независност. 2010. године, након доношења одлуке шпанског Уставног суда да 14 од 277 чланова Каталонског статута о аутономији нису у складу са Уставом Шпаније, започети су протести широм Каталоније. У оваквој ситуацији за Каталонце једино решење је био сепаратизам, како би сачували свој језик, културу и национални идентитет (Венкер, 2014). 2009. и 2011. године одржани су незванични референдуми на којима није била велика излазност, али већина од оних који су гласали је била за независност. Референдум о независности Каталоније се одржао 2017. уз противљење централне шпанске власти у Мадриду. Регионалне власти сачињене од партија које су се залагале за сепаратизам су изгласале закон о референдуму, на основу кога би резултат референдума био обавезујући, притом не узимајући у обзир излазност бирача. Референдум је одржан на делу територије Шпаније, а не на целој територији, па је према томе несагласан са Уставом Шпаније. Све ово је довело до сукоба на улицама Каталоније.

Са друге стране ту је пример Шкотске. 2012. године влада Шкотске и влада УК усвојиле су Единбургски споразум којим су се договориле о условима референдума и да ће поштовати његов исход у сваком случају (Венкер, 2014). Референдум је одржан 2014. године, приликом чега су грађани одговарали на питање да ли желе да Шкотска буде независна држава. Крајни резултат је да су грађани били против независности Шкотске. На основу наведеног могуће је закључити, да уколико се референдум на коме се расправља о сепаратистичким захтевима спроведе на демократски, легалан начин, да сепаратизам није безбедносни проблем.

С тога у овом мастер раду ћу се бавити питањем сепаратизма као безбедносног проблема, правећи разлику између ситуација када јесте а када није безбедносни проблем.

3.1.1 Сепаратизам и сецесија

Често се појављују недоумице приликом употребе термина сепаратизам и сецесија. Један од аутора који је понудио објашњење ова два појма јесте Хераклидес (Alexis Heraclides). Он дефинише сепаратистички покрет као „активни политички покрет унутар независне државе, који тежи одређеном облику територијалног одвајања и чији захтеви се могу представити као захтеви за аутономију или независност. (Хераклидес, 1992: 400).

Даље, он идентификује три основна типа сепаратистичких покрета у односу на њихов циљ:

1. сецесионистички покрети, тј. они који имају за циљ независност државе;
2. сепаратистички покрети који траже аутономију тј. они који имају за циљ одређени степен територијалног самоуправљања (од ограничене аутономије до федералног статуса)
3. иредентистички покрети тј. оних који желе да се одвоје од државе домаћина, али не у циљу стварања независне државе, већ да се придруже (суседној) постојећој држави.

На основу реченог, сецесионизам представља само једну врсту сепаратистичких покрета. Сецесија је најрадикалнији облик сепаратизма. Сецесионизам има за циљ или постизање суверенитета неког региона, и на тај начин стварање нове државе или - чешће - обично уједињење датог региона са другим регионом суседне државе (Трзцински, 2004).

Сецесионизам у политичким оквирима изражава захтев за издвајањем из националне или државне заједнице политичке групе у којој је била добровољно укључена. Кроз историју били су познати сецесионистички покрети као што су: у античком Риму борба плебејаца против патриција за своја права (плебејске сецесије су биле 494, 495, 342, 287. г.п.н.е); у савременој историји познат је сецесионистички покрет на америчком Југу против индустријски развијеног америчког Севера (САД 1861 - 1865. г.) (Бериша ,2012:50).

У међународном праву, сецесија представља одвајање територије (Б) од територије (А) чији је она била део за време стицања независности. Са друге стране,

сепаратизам представља одвајање територије (Б) од територије (А), али када она није била део територије (А) за време стицања независности.¹⁴

Повеља УН из 1945. године и све наредне резолуције УН забрањују :

1. употребу силе у међудржавним односима - осим у самоодбрани (Резолуција 1514 (1960) Генералне скупштине УН очигледно је проширила самоодбрану на случајеве одбране права на самоопредељење колонијалних народа) и
2. свака кршења територијалног интегритета и политичког јединства земаља чланица УН (Павковић, 2012:3).

Документи УН не истичу, не забрањују нити дозвољавају употребу силе и кршење територијалног интегритета у сврху сецесије; реч "сецесија" и њени могући синоними су одсутни из докумената УН-а (Павковић, 2012:3). Према Хантингтону, "Пристрасност двадесетог века против политичког развода, односно сецесије је јака као и пристрасност деветнаестог века против развода брака" (Хантингтон, 1972: vii).

Међутим, недавна историја такође даје разлоге за повољније третирање права на сецесију. На пример, шест земаља које су основане као резултат сецесија (Литванија, Летонија, Естонија, Чешка Република, Словачка и Словенија) су постале чланице ЕУ након успешне демократизације и економске транзиције. Осим тога, нема значајних покрета у овим земљама које захтевају повратак на ситуацију када су ове земље биле део мултиетничких држава. Другим речима, историја показује да се сецесија може завршити ратом и страшним људским патњама али и успешним политичким и коначним економским развојем новооснованих држава. Због тога је важно истражити, прво, да ли треба дозволити сецесију, и друго, под којим околностима сецесија производи жељене исходе (Антић, 2007:146).

Међународно право не пружа лак одговор на проблем сепаратистичких покрета. Уместо тога, као и у многим другим областима, јављају се супротстављене струје. Две теме се увек укључују у академске дискусије: једна се односи на оне који подржавају право сецесије, а друга на оне који то право негирају (Брилмајер, 1991).

¹⁴ За више погледати <http://www.nebafuh.com/2015/05/the-difference-between-secession-and-separation.html>

(Валзер, 1994) се залаже за демократију у међународној политици подржавајући сецесију кад год, како он каже, одвајање дела територије захтева политички покрет који представља вољу већине.

Када сецесија не би била могућа, многи људи би остали под утицајем политичке моћи коју више не одобравају. Стога, појединци и групе уживају право одвајања кад год је оно пожељно и могуће (Беран, 1989).

Предуслови за настанак сепаратистичких и сецесионистичких група широм света како каже (Трзцински, 2004:208) јесу:

1. Дугорочна ауторитарна владавина унутар државе, посебно када је локална култура сузбијана и становништво прогањано од стране централне владе;
2. Моћне политичке групе које потичу из највиших или најутицајнијих етничких група или региона који доминирају државом, док политичке групе које воде порекло из других етничких група или региона бивају ускраћени или не добијају адекватне могућности за деловање у централној влади;
3. Националистичке аспирације локалних политичара, војника и / или моћника, и њихова жеља да држе највише функције у својој, одвојеној држави;
4. Укупна слабост државе и њених институција;
5. Ситуације у којој су становници одређеног региона одлучили да постану део другог политичког ентитета током периода деколонизације;
6. Промене у државном систему и / или увођење демократског облика владавине;
7. Независност се постиже као последица домино ефекта (на пример, по угледу на друге покрете који су у суседству добили независност);
8. Сецесија може бити подржана или сасвим организована, од стране спољашњих актера или снага који имају политичке и / или економске интересе за то;
9. Јединствена прошлост датог региона, различита од оне коју има остатак државе;
10. Жеља групе да постане део друге државе, коју диктирају економски и /или историјски разлози.

Исти аутор наводи да успех самих покрета у остваривању њихових циљева зависи од више фактора, од којих су најзначајнији економски, политички или пак

географски. Њихова успешност зависи и од одговора и става који показује централна влада у односу на сецесионистичке или сепаратистичке тенденције једног региона.

Такође, њихов успех зависи и од војне силе, како оне којом располаже сепаратистички покрет, тако и оне којом располаже централна влада. Још један значајан фактор успеха јесте и стратешки значај региона који тежи ка одвајању (Трзцински, 2004).

Као што (Вуд,1981:110) наводи, сепаратизам обухвата све случајеве политичког отуђивања који указују на жељу за смањењем контроле од стране централне власти у одређеној области", Није било покушаја да се ова дефиниција сузи ограничавањем сепаратизма на употребу одређених средстава (нпр. силе или претње употребе силе) или на одређену врсту територије или моћи. Даље, исти аутор наводи да се неки сепаратистички покрети развијају у сецесионистичком правцу: они имају за циљ уклоне све моћи, укључујући и суверену моћ централне владе. У том смислу, сецесионизам је крај сепаратизма: то је сепаратизам који има за циљ уклањање свих суверених сила постојеће државе.

Такође, дешава се да неки сецесионистички покрети, као што покрет Ацеа у Индонезији или Тибет у Кини, постају сепаратистички тако што јавно одустану од својих сецесионистичких циљева. И на тај начин неки политички покрети осцилирају између сепаратистичких и сецесионистичких циљева (Вуд 1981: 110).

У пракси, разлика између сецесионизма и сепаратизма може бити прилично нејасна. У теорији, не постоје препреке да један сепаратистички покрет промени своје циљеве у сецесионистичке. Препреке за прелазак на сецесионизам су практичне природе: популације које подржавају неку врсту (на пример културног) сепаратизма можда не подржавају сецесионизам, а државе могу толерисати или прихватити одређене облике сепаратизма, а потискивати било који облик сецесионизма (Вуд 1981: 110).

С обзиром на ове замућене границе између сецесионизма и сепаратизма, у многим случајевима, проучавање сецесионизма заправо обухвата сепаратизам и обрнуто.

3.1.2 Теоријски приступи у одређењу сепаратизма

Већина теорија сепаратизма фокусира се на понашање група или, повремено, на њихове лидере. Ове теорије обично идентификују услове који би смањили жељу поднационалне групе да напусти земљу. Постоји неколико теорија уз које су научници покушали да објасне сепаратизам (Боул & Енглеберт, 2006).

Неке од њих су:

1. Теорија глобализације – Основно полазиште ове теорије јесте да су се процесом глобализације многе економске разлике повећале међу људима и да оне доприносе повећању фрустрација међу њима. Ове фрустрације подстичу захтеве за сепаратизмом (Вуд, 1981).
2. Теорија глобализације Ђерарда Делантија (Герард Деланти) - према Ђерарду сваки грађанин једне земље има право да се поштују његов идентитет и права. Глобализацијом, ови елементи остају разједињени што доводи до национализма који је постао нераздвојни део насилних сепаратистичких покрета. Лоуис Паули такође дели мишљење да глобализација негативно утиче на потребе и жеље маса које су почеле да испитују државни монопол. Према томе расте жеља за аутономијом и све више се наглашавају сепаратистички захтеви (Вуд, 1981).
3. Теорија етничке разноликости - ова теорија тврди да је етничка различитост један од главних разлога за појаву сепаратизма, јер људи из различитих етничких група тешко живе заједно у оквиру исте државе (Вуд, 1981). Други аутори тврде да уколико се етничка хетерогеност повећава истовремено се вероватноћа подела смањује, јер би било тешко координирати и победити у друштву сачињеном од различитих група (Самбанис, 2000:457).
4. Теорија дијаспоре – Теорија повезује дијаспору са побуњеницима, наводећи примере Кашмира, Пенцаба, Баскије. Полази се од тога да дијаспора пружа економску, емоционалну и мотивациону подршку сепаратистима (Вуд, 1981). Етничке дијаспоре такође могу допринети сепаратистичком “расположењу” уколико настоје да опстану, кроз пружање подршке, промовисања веровања у етничку чистоћу и омогућавању средстава локалним организацијама (Боул & Енглеберт, 2006).

5. Теорија економског раста и развоја - ова теорија наводи да брз економски развој унутар државе доводи до економске неједнакости међу грађанима. Стога се појављује нова политичка класа која захтева територијални суверенитет како би могла срушити економску стабилност (Вуд, 1981). Обично се верује да се сепаратистичке регије разликују од остатка земље у смислу богатства, физичког или људског капитала или природних богатстава. С тога, укупни ниво прихода и економски раст земље могу допринети сепаратистичкој склоности конститутивних група (Боул & Енглеберт, 2006).
6. Теорија криминалних активности Кристијана Алена - теорија утврђује везу између експлоатације регионалних природних ресурса и резерви над којима криминалне групе имају контролу. Он тврди да криминалне групе експлоатишу природне ресурсе и да помажу сепаратистичким групама у остваривању њихових циљева. Аутор наводи примере Мијанмара и Перуа где криминалне групе имају блиске везе са сепаратистичким групама које имају контролу над резервама природних ресурса (Вуд, 1981).
7. Нивои образовања под-националне групе. У студијама о грађанским конфликтима се тврди да ће млађи мушкарци вероватније да се боре у борби уколико су мање образовани. Такође, ове студије указу на негативан однос између школовања и способности националистичких лидера да мобилишу становништво (Боул & Енглеберт, 2006).

Као што се може приметити ове теорије настоје да објасне разлоге због којих до сепаратизма долази. У обзир узимају економске разлике односно разлике у погледу богатства, глобализацију, етничку различитост, па чак и нивое образовања. С друге стране, теорија криминалних активности сепаратисте доводи у везу са криминалним групама које им помажу у остваривању њихових циљева.

3.2 Развој сепаратизма након Другог светског рата

Већина сепаратистичких покрета након Другог светског рата су се развила у афричким и азијским државама. Они су настали као последица колонијализма: прво, зато што је колонијална држава обухватала многе, врло различите и удаљене етничке заједнице у једној политичкој надлежности, друго, јер су се током процеса деколонизације и преноса власти развили етнички сепаратисти, доводећи у питање грађански поредак будућег постколонијалног стања и територијалног националног идентитета (Ентони, 1997).

Исти аутор наводи да главни извор незадовољства сепаратиста лежи у плуралном карактеру и слабом легитимитету постколонијалне државе. Иако су у већини случајева економске неправде катализатори побуне, било зато што нова држава не испуњава своја обећања или зато што фаворизује одређене заједнице или етничке категорије на рачун других, сама природа постколонијалне државе је та која ствара имплицитне услове који омогућавају отцепљење.

Заправо, веома мали број етничких сепаратистичких група је постигао свој циљ од Другог светског рата. Већина нових држава створена је захваљујући процесу деколонизације, а не сецесије. Изузеци, као што су Бангладеш и Сингапур, су се догодили због изузетних околности. Раздвајање Сингапура, где је кинеско становништво представљало огромну већину, био је договорени процес, а пример Бангладеша можемо објаснити уз помоћ необичне геополитичке констелације регионалне власти (Ентони, 1997).

Крај Другог светског рата изазвао је експлозију спољне трговине и инвестиција. Овај низ економских активности повезан је са појавом нових сепаратистичких покрета широм света (Бранкати, 2014). Економска интеграција, која се одвија кроз међународне организације попут ЕУ, требало је да подстакне сепаратистичке покрете на слабљене политичког и економског ауторитета националних влада (Линч, 1996).

Верује се да економска интеграција - то јест, отклањање тарифних и нетарифних баријера за проток робе, услуга и фактора производње између држава, доприноси порасту сепаратистичких покрета, минимизујући потребу да региони припадају великим државама, како би имали приступ великим слободним трговинским зонама (Алесина & Сполаоре, 1997). Неки научници тврде да ЕУ додатно промовише

сепаратизам омогућавајући сепаратистичким групама из различитих земаља да међусобно сарађују са другим сепаратистичким групама на наднационалном нивоу.

С друге стране, (Зин, 2006) тврди да, иако су економска интеграција и сепаратизам статистички у корелацији, да нису узрочно повезани, већ представљају два паралелна процеса. Како каже (Бранкати, 2014), слажући се са Зиновом, мало је вероватно да ће економска интеграција утицати на пораст и промоцију сепаратизма. Не морају нужно сви региони имати користи од интеграција, а чак и када имају неку економску добит од ње, углавном немају довољно економских средстава којим би осигурали своју одбрану и себе као независне државе.

На просторима бивше СФРЈ цео XX век био је обележен сепаратистичким и сецесионистичким покретима. Данашње самосталне државе, као што су Словенија и Хрватска почетком двадесетог века покушале су сепаратистичким акцијама и организацијама да се осамостале из вишенационалних заједница. Социјалистичка Југославија покушала је да се сепаратистичким настојањима република и покрајина супротстави умањивањем значаја националног и верског припадања и комуникативном манивествацијом тезе „братства и јединства“, а сепаратизам је сматрала крајње реакционарним видом испољавања национализма: „који тежи поткопавању политике равноправности, братства и јединства и разарању темеља заједничког живота народа и народности који живе у СФРЈ“ (Бериша, 2012:50).

До деведесетих година насиље и насилни конфликт карактерисао је већину сецесија и покушаја сецесије. До тада само две сецесије у двадесетом веку - Норвешке и Исланда – није пратио насилни сукоб између укључених страна. Међутим, од 1990. године било је најмање четири сецесије исте врсте: Македонија из Социјалистичке Федеративне Републике Југославије 1991. године, Естонија и Летонија из СССР-а 1991. и распад Чехословачке 1993. године. 1995. године постојао је и други мирни покушај сецесије покрајине Квебек из Канаде. Поред тога, након договора бивших савезних јединица СССР-а о распуштању ове савезне државе у децембру 1991, независност дванаест република била је међународно призната. Процес који је водио ка њиховом признању је био миран, осим сепаратистичких сукоба у Грузији и Азербејџану (Павковић & Радан, 2016).

Међутим, од 1990. године, неколико успешних сецесија је пратило насиље: Литваније из СССР-а, Словеније, Хрватске и Босне и Херцеговине из СФРЈ, Источног Тимора из Индонезије и Еритреје из Етиопије. У истом периоду било је најмање 10 покушаја сецесије или су конфликти сепаратиста укључили насиље великих размера: Јужни Судан, Сомалиленд, Курдистан, Јужна Осетија, Нагорно Карабах (Павковић & Радан, 2016).

У 21. веку, имамо случај сепаратизма у Шкотској, који представља пример како се на демократски, легалан начин може решити проблем са сепаратистима. Решење је нађено у референдуму који је одржан 2014. године и пре кога је утврђено да ће се резултат референдума поштовати без обзира на исход. На референдуму су грађани одлучили да Шкотска остане у оквиру УК. Са друге стране, можемо навести пример Каталоније, чији су сепаратистички захтеви у суротности са вредностима шпанског Устава и које као таква шпанска Влада не може да прихвати. Због тога су се 2017. године на референдуму у Каталонији могле видети слике које показују до чега сепаратизам може довести када представља проблем. Референдум о независности Каталоније је веома битан зато што је у центар пажње ставио покрете за аутономијом широм ЕУ.

3.3 Карактеристике сепаратистичких покрета

Последњу деценију двадесетог века били смо сведоци повећања проблема сепаратизма широм света. Мотиви сепаратиста су били различити али етнички национализам је у многим случајевима заузео важно место на скали мотива сепаратиста (Олофсгард, 2003).

Сепаратизам је проблем који проистиче из несклада између броја од 3.600 етничких група и њихових амбиција да се осамостале и поседују сопствену државу и чињенице да су све оне смештене у оквиру свега 190 држава (Лутовац, 2016:170).

Термин "сепаратиста" има много значења - чак и за људе који себе описују као такве. На пример, само мала мањина корзичких "сепаратиста" жели отворену независност од Француске. У Квебеку, исто тако, има много оних који себе називају сепаратистима а и даље се залажу за удруживање са Канадом (Бермео, 2002).

У проучавању сецесионистичког концепта, многи аналитичари су често износили аргументе да државе које се суочавају са сецесионистичким проблемима, често не подржавају сепаратистичке покрете у другим државама. Овај аргумент служи као основа за многе анализе у међународним односима (Седмен, 1997).

Припадници сепаратистичких покрета често пружају богат избор аргумената како би оправдали своје циљеве. Квалификовани политичари могу изнети многе разлоге зашто би регион требало да буде независан, а не да буде део тренутне националне државе и подржавају своје тврдње широким и богатим низом аргумената. Историја, економија, етничка припадност и култура често се стапају у заједнички, регионални идентитет и оправдавају захтеве за независност.

Сепаратистички покрети морају да уложе много труда како би оправдали своје активности, како у сопственој заједници, тако и ван ње. Да би оправдали своје поступке могу да користе две врсте оправдања. Прво оправдање јесте *праведни узрок*. Када се мањине или заједнице суочавају са неправичностима, дискриминацијом или масовним кршењима људских права од стране централне владе, претпоставља се да имају правичан разлог за једнострану сецесију. Осим тога, одређена историјска искуства могу послужити као оправдање, као што су геноцид или ратни злочини. Па ипак, чак и када сепаратисти имају праведан разлог, једнострано одвајање се сматра

последњим средством. Друго, *слободан избор* може служити као оправдање за сецесију. Ово обично подразумева референдум, где демократски избор групе људи оправдава намере сепаратистичког покрета (Венкер, 2014).

Постоји груба подела на три врсте проблема које заговорници отцепљења користе да међу становништвом створе подршку за отцепљење:

1. претње безбедности и идентитету њихове циљне групе;
2. неједнакост њихове циљне групе у односу на већинску групу државе домаћина; и,
3. бездржавност циљне групе (Павковић, 2013).

Од 70 сепаратистичких покрета широм света њих 20 су активни, највише у Европи и Азији, а седам је насилно. Од 1990. године, више од двадесет нових земаља настало је из сепаратистичких покрета, углавном као резултат дезинтеграције Совјетског Савеза и распада бивше Југославије. Од 25 успешних сепаратистичких покрета половину је пратила одређена количина насиља, већином етнички заснована (Беари, 2008).

У литератури се прави разлика између етничког и територијалног сепаратизма. Оба обухватају захтев за аутономију, који је код етничког сепаратизма заснован на културним разликама а код територијалног се заснива на географској јединствености (Смит, 1982). Територијални сепаратизам се заснива на просторној специфичности потенцијално независне јединице. То може укључити и друге варијабле као што су језик, заједничка историја, религија, али главни аргумент за одвајање је стварна или замишљена удаљеност од доминантног средишта (Вилијамс, 1982:118-119).

Етнички сепаратизам почива на културној специфичности јединице, док националистичке вође као главни аргумент за независност наводе структуралну дискриминацију коју спроводи доминантна културна група у држави (Вилијамс, 1982:118-119).

Када говоримо о сепаратизму морамо да имамо у виду да он подразумева две супротстављене стране. На једној страни говоримо о сепаратистима, а са друге стране се налазе државе. Међутим, једно од питања које се поставља јесте „Ко су сепаратисти?“ Као сепаратисте бих идентификовала етничке групе.

Етничке групе чине особе које: деле препознатљив колективни идентитет заснован на заједничком пореклу, заједничким искуствима и културним особинама. Они могу да се дефинишу и могу бити дефинисани од стране других, у смислу особина: понашања и одеће, верских уверења, језика, физичког изгледа, пребивалишта, традиционалних занимања и историје (Гур, 2000б: 4). Када је реч о сепаратизму, не говоримо само о односу између људи и државе, већ о односу између људи, државе и територије. Сепаратистички захтев не би имао смисла осим ако се не тумачи у територијалном светлу (Брилмајер,1991).

Сепаратистички покрети у савременој историји су ретко долазили до циља. Њихова победа зависи пре свега од помоћи коју добијају споља. Једини важан изузетак успешног сепаратизма након Другог светског рата представља настанак Бангладеша, који се увелико може приписати одлучној интервенцији Индије (Месић, 1991:197).

Религија се сматра битним фактором у ситуацијама где се национална мањина религијом издваја из доминантне културе. Верски национализам и фанатизам теже очувању верских вредности нације. Један од начина за постизање оваквих циљева може бити захтев за аутономијом, посебно у ситуацијама када државни лидери припадају другим етничким групама (Фокс,2004). На јужном Тајланду, сепаратистички активизам Малајских Муслимана мотивисан је верским правом и дужношћу да се супротставе сваком облику прогона који би могао да угрози њихов опстанак (Мандал, 2009). Али ипак, етничке и религиозне разлике не производе увек сепаратистичке тежње или захтеве, али се деградирање државног суверенитета манифестује кроз етно-религиозне конфликте (Ракић 2014:409).

Разлике у друштвеним обичајима такође имају потенцијал да буду дезинтегративна сила, посебно када се релативно софистицирана група схвата као "носилац" цивилизације међу популацијом која је "у великој мери варварска".

Језик, као средство комуникације, помаже очувању заједничких искустава и функционише као инструмент за културну поделу. Статистичка анализа сецесионизма у демократијама показала је да, између осталог, региони са више различитих језика су подложнији пружању подршке сецесионистичким политичким странкама (Мандал,2009).

Једно од питања јесте да ли је сепаратизам изазван проблем. На пример, принудно наметање једног државног језика подстакло је сепаратистичке покрете у земљама као што су Шпанија и Судан. Претња наметања државне религије повећала је број сепаратистичких покрета у Бурми (Бермео, 2002).

Успешност сепаратистичких покрета зависи и од величине сепаратистичке групе. Релативно мање групе се суочавају са двоструким препрекама и имају мање шансе за успех у насилним конфликтима. Такође, активности оваквих група је лакше сузбити од стране централне владе

Уколико се периферне групе већ налазе у неповољном и угњетаваном положају, разумно је претпоставити да ће овакве групе имати мање губитке од раздвајања од државе у смислу економских губитака, јер су више зависне од извоза на инострана тржишта. Индустијски региони државе, с друге стране, више се ослањају на домаће тржиште за своје производе. Стога они имају више да изгубе и вероватније је да за њих сепаратизам као опција неће бити одржива стратегија (Мандал, 2009).

Историја је једна од компоненти која појачава сепаратистичке захтеве. Ово се односи на ситуације када су одређени региони у прошлости имали аутономију. Ту прошлост сепаратисти често користе као разлог због ког би њихов регион требало да буде поново независан.

Различите врсте сепаратистичких покрета нужно представљају националистичке покрете, ако прихватимо разумевање национализма као политичког покрета/ идеологије која има за циљ територијалну самоуправу у име (културне, етничке и / или територијалне) заједнице. У многим случајевима, националност јесте основа за сепаратизам. У тим ситуацијама сецесија је једини начин на који нека етничка мањина може постићи такав вид слободе у ком ће слободно практиковати своју религију или користити матерњи језик (Олофсгард, 2003).

Цивилни ратови сепаратистичког национализма рађали су се широм света деведесетих; на Балкану, Индији, Русији, Азербејџану, Судану, Индонезији, Британији (Северна Ирска), Турској, Грузији, на Филипинима и Бурми. Ови ратови изазвали су знатан губитак живота, масовне избегличке кризе, економску девастацију и значајан ризик од нуклеарног рата у Јужној Азији (Феарон, 2004).

У свом истраживању сецесионистичких покрета у Совјетском Савезу, Емизет и Хесли показују да је економско благостање јак предиктор сепаратизма. Док су напредне балтичке државе биле за раздвајање, републике Централне Азије са њиховим руралним подручјима и недостатком инфраструктурних објеката суочиле су се са већим тешкоћама у покретању националистичких покрета (Мандал, 2009).

Дискриминација етничких мањина доводи до групних притужби и захтева за проширењем економских или политичких права. Ове жалбе, заузврат, служе за мобилизацију мањина. На крају, што је већи степен мобилизације, већа је вероватноћа да ће мањинска група остварити своје циљеве кроз радикалне политичке акције као што су протест или побуна (Гур, 1993).

У неким другим случајевима, сепаратизам може бити подстакнут жељом да се заустави трансфер продуктивнијег региона. Ово је на пример мотивација сепаратистичких покрета који су се јавили у Италији и Белгији (Олофсгард, 2003).

Сепаратистички транснационални покрети, укључујући и оне који су укључивали терор у својим методама деловања, илуструју нације у потрази за државама. Тамилски тигрови на Шри Ланци, Баскијци, Мороси – сви они представљају замишљене заједнице које желе да створе сопствене државе или насилно одвоје део територије из већ постојећих држава. Државе, с друге стране, теже монополизацији моралних ресурса заједнице, формирајући савршену повезаност између нације и државе или различитих група у њеној унутрашњости са изузетно широким спектром права (Ападураи, 1990).

Најчешће сепаратистичком насиљу прибегавају делови националних мањина које представљају већински део становништва на одређеној територији и желе да остваре државни и територијални сепаратизам. Незадовољство и непријатељство носиоца сепаратистичког насиља подупрто је усвојеним агресивним идеологијама, верским фанатизмом, затвореним културама и сиромаштвом. У односу на своје сународнике који нису исте националне припадности, сепаратисти врше притиске, откупљују њихове непроклетности како би их натерали на исељавање, сукобе, шире страх и индивидуални или групни терор. Исто тако, жртве сепаратистичког насиља су и припадници националне мањине која тежи сепаратизму али они се не слажу са идејом сепаратизма, или против су примене или су примене сепаратистичког насиља и

ако помажу или крију своје комшије, пријатеље који су заговорници споразумног, мирног решавања конфликта или су припадници друге нације, вере, идеологије (Бериша, 2012: 48).

У Шкотској је сасвим легитимно да Шкотска национална партија (СНП) на изборима и у парламенту отворено тражи издвајање Шкотске из Велике Британије. Колико год насилни сепаратизам био кажњив и забрањен, толико је ненасилни либерални сепаратизам у либералним порецима допуштен као легитимна (иако не и добродошла) политичка опција (Јовић, 2003:53).

Сепаратистичко насиље се остварује: нефизичким насиљем и физичким насиљем. Сепаратистичко нефизичко насиље испољава се када већина припадника националне мањине не прихвата легалне државне, политичке, социјалне, културне, понекад и привредне институције и организације. То неприхватање огледа се јавном негирању, неучествовању у њиховом раду и непризнавању њихових одлука (као што су одлуке суда). Паралелно са тим негирањем у оквиру незадовољне и сепаратистички усмерене националне мањине организују се и раде илегалне институције и органи који врше паралелне послове и радње из области друштвено-политичког, социјалног, привредног и културног живота. Стварањем услова двоструког живота у локалној средини долази до тензија, вербалних сукоба, раздвојеног живота међу сународницима различитих националних припадности (Бериша, 2012:48).

Као што можемо приметити постоји низ аргумената које сепаратисти користе ради оправдавања својих активности. Често наводе историју, економску ситуацију, етничку припадност, заједничку културу, претње безбедности и религију. Да би смо могли да говоримо о сепаратистичким покретима неопходно је, као што је већ речено, узети у обзир људе, државу и територију, јер без територије не би имало смисла говорити о сепаратистичким захтевима.

I Примери сепаратизма

4.1 Шпанија

Да ни Европа као правно и политички најуређенији континент није имуна на појаву сепаратизма и сепаратистичког тероризма показују бројни примери из њене скорије политичке прошлости и садашњости (Лутовац, 2016). Једна од европских држава која је суочена са проблемом сепаратизма јесте Шпанија. Сепаратизам је изражен у две шпанске покрајине- Каталонији и Баскији.

Шпанија је рано и делотворно изградила државу у периоду 15. -18. века , али је процес изградње нација наступио у 19-20 веку, са јаким конкурентним регионалним идентитетима, посебно у Каталонији и Баскији. Ипак, Шпанија је један од ретких случајева у Европи и којој је национални идентитет успешно сачуван: у последњих 200 година није дошло до територијалних промена (на страну колонијални поседи, који нису били саставни део Шпаније).¹⁵

Шпанија је земља у којој доминирају три језика: шпански, каталонски и баскијски. Устав из 1978. године заснован је на нераскидивом јединству шпанских нација и на ставу да је Краљевина Шпанија заједничка и недељива домовина свих Шпанаца. Такође се препознаје и гарантује право на аутономију нација и региона чиме се подстиче солидарност између њих (Борген, 2010). Међутим историју Шпаније је до Устава из 1978. године обележило неколико догађаја.

Са рестаурацијом монархије (1876-1923) и централизацијом диктатуре Примо де Ривера (1923-30)¹⁶, покушај наметања јединства у земљи се завршио неуспехом. Комбинација диспаритета у друштвеним структурама Каталоније и сиромашна рурална Шпанија била је важан разлог за пораст каталанског национализма. Конкретно, разлике између два велика града Шпаније, Мадрида и Барселоне постале су све очигледније. На

¹⁵ Elcano Royal Institute – 2017, доступно на <http://www.realinstitutoelcano.org/wps/wcm/connect/c0f90dae-76d1-4a8e-8f78-0058f048a44b/Catalonia-Dossier-Elcano-October-2017.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=c0f90dae-76d1-4a8e-8f78-0058f048a44b>

¹⁶ Мигел Примо де Ривера је био шпански државник који је као диктатор сновао ауторитарни и националистички режим који је покушао унификовати нацију уз мото "Земља, религија, монархија“, за више погледати на <http://www.britannica.com/biography/Miguel-Primo-de-Rivera>

шпанским територијама, регионализам је дошао у различитим облицима, у многим случајевима подстакнут деловањем каталонског и баскијског покрета (Морено ет ал, 1998:67).

Друга република (1931-9) је у великој мери допринела решавању етничког територијалног сукоба. Једно од најзначајнијих побољшања био је уставни дизајн државе као регионалног модела који се налази негде између јединствене и федералне државе. Ово је признало статут аутономије Каталонији¹⁷, Баскији и Галицији. Две најзначајније преокупације франковске диктатуре (1939-75) биле су антикомунизам и анти-сепаратизам. "Свето јединство домовине" сматрано је неопходним елементом режима генерала Франка. У великој мери, Франков режим се оправдавао својом способношћу да угуши све облике аутономизма, регионализма и национализма. Било који облик федерализма је франковски режим схватао као "сепаратизам" (Морено ет ал, 1998). Генерал Франко је покушао уништити каталонски сепаратизам и својом победом у бици за Ебро 1938. године преузео је контролу над регијом, убивши 3.500 људи и присиљавајући много више у прогонство.¹⁸

Одмах након завршетка Шпанског грађанског рата и победе франкофана, Каталонија је била у немилости централне власти због револуционарног опредељења, а тиме и Барселона као политичко и индустријско седиште револуционара. Забрањен је каталонски језик и писмо. Репресалија је толико далеко ишла да су унутар ове регије брисани надгробни натписи који су били писани на каталонском језику (Турсић, 2015:72).

Након Франкове смрти 1975. године, започет је процес ка демократизацији. Шпански устав из 1978. омогућио је аутономним заједницама да буду самоуправне. Омогућено је да степен самоуправе буде широк или ограничен у складу са жељама народа. Подршка за аутономију, осим баскијских и каталонских заједница, била је посебно јака у Андалузији и другим регионима.

¹⁷ 14. априла 1931. проглашена је шпанска друга република. Истог дана, вођа Каталонаца Францес Маџа прогласио је Каталонску Републику.

¹⁸ За више погледати на <http://ismorbo.com/todo-lo-que-necesitas-saber-del-complicado-conflicto-separatista-espana-y-cataluna/>

Члан 2 Устава из 1978. године се тиче питања народа и нација и у њему се наводи да је:

"Устав је заснован на нераскидивом јединству шпанске нације, заједничкој и недељивој домовини свих Шпанаца; чиме се препознаје и гарантује право на аутономију".¹⁹

Уместо директног одговора на сепаратистичке захтеве Каталоније и Баскије, који поседују сопствени идентитет, специфичне културе и језике, креатори Устава су одлучили поделити територију Шпаније на седамнаест аутономних заједница. Неке од тих заједница су биле историјски и културно различите - Каталонија, Баскија и Галиција – док су остале створене на такав начин да није постојао никакав осећај за посебан идентитет - на пример, Ла Риоја и Мадрид (Гибернау, 2006:62).

Када је реч о Шпанији, многи Шпанци су лојални региону ком припадају и та лојалност је иста, а некада скоро и предмашује лојалност према држави (Хупер, 2006).

¹⁹ Шпански Устав из 1978. Доступно на

http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_esp_a_texto_ingles_0.pdf

4.1.1 Сепаратизам у Каталонији

Да би се разумео сепаратизам на било ком примеру, прво је неопходно разумети локалну историју и личност особа које су укључене у сепаратистичке групе.

Каталонија је била аутономна регија Иберијског полуострва - садашње Шпаније и Португала - са својим језиком, законима и обичајима, све до 1150. године. Ово је трајало до владавине Фелипеа V, када је шпански сукцесијски рат окончан поразом Каталоније 1714. године, што је резултирало рођењем модерне Шпаније.

Каталонија се налази у североисточном делу Шпаније, на граници са Шпанијом, Андором и Француском. Регион се састоји од неколико различитих покрајина, укључујући Барселону, Гирону, Љеиду и Тарагон. Каталонска популација броји око 7,5 милиона људи, према попису становништва 2012. године. Аутономна заједница обухвата 16% укупне шпанске популације. Барселона, други по величини град у Шпанији, јесте главни град регије (Маринзел, 2014).

Почеци каталонског национализма и стварања каталонске нације датирају из 19. века. Као и у већини случајева у којима етничке заједнице односно народи нису имали своју државу, настанак национализма био је повезан с културним буђењем. Тек када је узео маха као културни препород, каталонски национални покрет прерастао је у политички каталонизам (Ћурко, 2013:43).

Пред крај рата, 1917. године, Каталонија, у којој су били присутни прилично јаки анархисти, искусила је насиље, штрајкове, бојкоте и терористичке нападе. Францес Масиа је основао прву каталонску сепаратистичку странку. Генерал Примо де Ривера 1923. је увео диктатуру којом се забрањују каталонска застава, језик и институције и уводи јединствено образовање за Шпанију. Каталонска култура и национални дух показали су се отпорнима на све забране и покушаје потирања, што кроз Католичку цркву која је одолела покушају забране каталонског језика у литургији. У годинама које су уследиле, а у којима је пала диктатура и успостављена Друга Република, Каталонија је успела вратити културну и проширити политичку аутономију кроз одобрени Статут аутономије (Ћурко, 2013:45).

Диктатура (1939-1975), у Каталонији, претпостављала је укидање Статута

аутономије и прогона каталонског језика и културе, поред убиства хиљаде Каталонаца (међу њима и председника Генералитета²⁰) и прогонство многих других (Фернандез-Мембрив et al, 2018). Током шездесетих година, Каталонија је започела фазу индустријског раста и убрзо постаје дестинација за миграцијске токове, посебно у Андалузији. Истовремено се развија опозиција на диктатуру Франка и левичарске синдикалне и партијске организације које, у седамдесетим годинама, постају груписане у Скупштини Каталоније (Фернандез-Мембрив et al, 2018:141).

Са завршетком Франковог доба, Шпанија се више није повезивала са ауторитарним режимом, већ долази демократска опозиција са циљем да се Баскији, Каталонији и у једном делу Галиције признају језичке, културне и националне разлике, па чак и одређени степен аутономије (Мартинез- Херера & Милеј, 2010).

Као што се може приметити, у раним годинама двадесетог века је било мало обећања за Каталонске аспирације. Шпански парламент је 1931. године дозволио формирање аутономних региона у оквиру шпанске државе "са заједничком историјом, културом и економијом". Каталонија је преузела административну одговорност над природним ресурсима, имовинским правима и другим питањима јавне политике. Постојао је споразум о дељењу прихода. Међутим овакав статус је укинут од стране Франка 1938. године. Након Франкове смрти, основни елемент њихове политике јесте била промоција каталонског језика (Борген, 2010) У време смрти Франка 60% Каталонаца је говорило каталонски; до 2001. проценат је порастао на 76% (Хупер,2006).

Током читавог периода шпанске транзиције ка демократији, питање аутономних покрајина је увек било највише изражено. На почетку тог пута ка независности Каталоније, слободно можемо рећи да је само један од двадесет држављана у Каталонији био за стварање независне државе. Ова ситуација се временом мењала па је тако у периоду од 1977-1979 подршка за независност Каталоније порасла за три пута, што ће значити да је нешто више од 15% становништва желело независну Каталонију (Мартинез- Херера & Милеј, 2010). Упркос оваквом почетку, није дуго трајала нада Каталонаца да ће постати независна држава. Иницијално узбуђење националистичких

²⁰ Генералитет је назив за каталонску владу.

аспирација заменило се додељивањем Каталонији статуса аутономне покрајине унутар Шпаније (Мартинез- Херера & Милеј, 2010).

У Каталонији, већ у септембру 1978, парламентарци, предвођени од стране ПСЦ-ПСОЕ²¹ (главне левичарске странке), почеле су изградњу нацрта Каталонског статута (Ландин, 1982). Суарезова²² влада је инсистирала на изменама Каталонског статута: прва и најзначајнија се односила на први члан нацрта, приликом чега би се потврдило да је Каталонија аутономна покрајина али да је то израз њене националне реалности (Мартинез- Херера & Милеј, 2010:17).

Влада Шпаније је такође инсистирала на важним изменама. Можда најзначајнија измена јесте била смањење надлежности Генералитета над образовањем и фискалним овлашћењима. У поређењу са Каталонским статутом из 1932. године, крајњи производ овај пут би подразумевао нешто виши ниво самоуправе у питањима као што су образовање и медији, али нешто нижи ниво у областима као што су правосудни систем, јавни ред и локална администрација (Балкелс, 1991).

Свесни латентне претње војне интервенције, каталонски националисти су отишли у потпуности задовољни оним што су добили. Сходно томе, све групе са политичком заступљеношћу у Каталонији водиле су кампању за одобрење новог Статута на наредном референдуму. Резултат је био преко 88% грађана Каталоније који су подржали Статут (Мартинез- Херера & Милеј, 2010).

Током периода 1990-2005, преко тридесет пет посто Каталонаца аутономност Каталоније видели су као постојање засебне нације. Можемо сигурно закључити да је средином 2000-их, у поређењу са касним 1970-им, проценат грађана који одбијају да се идентификују са Шпанијом у Каталонији веома велики (Мартинез- Херера & Милеј, 2010).

²¹ Социјалистичка партија Каталоније

²² Адолфо Суарез Гонзалез, пуковник Адолфо Суарез Гонзалез, први војвода Суарез, угледни шпански политичар који је, као премијер Шпаније (1976-1988) блиско сарађивао са краљем Хуаном Карлосом како би разбио ауторитарни режим (1939-75) који је Франциско Франко контролисао и претворио Шпанију у вишестраначку уставну монархију. За више погледати на <https://www.britannica.com/biography/Adolfo-Suarez-Gonzalez>

Једна студија о Каталонији дала је запањујуће податке о ставовима чланова каталонског парламента. 1999. године је преко 68% чланова парламента изјавило да се осећају као Каталонци а не Шпанци (Милеј & Арангурен, 2005).

Каталонија, једна од седамнаест аутономних заједница коју као такву признаје шпански Устав, ревидирала је Статут о аутономији 2006. године. 9. јула 2010. Уставни суд Шпаније је издао мишљење да није постојала законска основа за дефинисање Каталоније као "нације". Последица овакве одлуке је био велики број Каталонаца који су тврдили да аутономија унутар Шпаније није изводљива и да је неопходно раздвајање како би одбранили свој језик, културу, и национални идентитет (Борген,2010:999).

Наиме, Каталонски парламент 30. септембра 2005. је одобрио реформу Статута аутономије из 1979. године. На тај начин заправо Каталонци добијају нови Статут (Фернандез-Мембрив et al, 2018).

18. јуна 2006. године достављен је Статут аутономије који је на референдуму у Каталонији одобрило 74% бирача, приликом чега је на референдуму учествовало 49% бирачког тела. Месец дана касније, 31. јула, Народна странка²³ (ПП) поднела је жалбу Уставном суду на одлуке донете референдумом у Каталонији, сматрајући да су оне неуставне. Маријано Рахој²⁴, вођа Народне странке оспорио је 128 од 223 члана статута. Главни елемент неуставности односио се део који Каталонију дефинише као нацију. Овакав вид неуставности Рахој је потврдио уставним гледиштем по којем не постоји друга нација од шпанске нације, оне која је носилац суверенитета (Фернандез-Мембрив et al, 2018:141).

Коначно, 28. јуна 2010. године, Суд је прогласио неуставним 14 чланова и додатних одредби, а још 27 је поднето на тумачење. Такође, донета је одлука о правно неважећем проглашењу Каталоније као нације (Фернандез-Мембрив et al, 2018). Пет година касније, одржан је плебисцит о независности под називом „Сви заједно за да“. Референдум није успео с обзиром да није достигао апсолутну већину.

²³ Народна партија је конзервативна шпанска политичка партија, више о томе на <http://www.pp.es/>

²⁴ Мариано Рахој, шпански политичар који је био премијер Шпаније од 2011. до 2018. За више погледати на <https://www.britannica.com/biography/Mariano-Rajoy>

Katalonija je 2012. godine napravila konkretan korak u svom настојању задобијања независности када је регионални парламент усвојио Резолуцију о референдуму²⁵ којом Парламент Каталоније изражава потребу да Каталонија направи властити пут и да каталонски народ слободно и демократски одлучи о својој будућности, како би се гарантовао друштвени напредак, економски развој, јачање демократије и промоција сопствене културе и језика.²⁶ Сходно закључцима Резолуције, очекивало се да се референдум о независности одржи у будућем периоду, али знатан утицај у планирању референдума је имао исход референдума за независност Шкотске.

Искра за други покушај била је још једна демонстрација за независност која је одржана у Барселони 11. септембра 2012. године (тзв. диада, национални дан Каталоније). Улице у центру града су биле блокиране сатима и слоган демонстраната био је јасан: *"Каталонија, нова држава Европе"*.

Демонстранти су тражили независност Каталоније, као и побољшана средства за Каталонију од шпанске државе. Протест на Национални дан Каталоније 2012. године има историјски значај за каталонске људе, не само зато што је то био највећи протест икада у Барселони, већ и због покретања утицаја на процес независности (Барсиа, 2013).

Првобитно је Парламент Каталонија усвојио Нацрт одлуке о одржавању референдума за независност за 9. новембар 2013. године. Осим парламента, као легитиман захтев за референдум, као што се може приметити, били су и грађани Каталоније, који су 2013. године марширали улицама Барселоне у знак подршке. Симболично је формиран људски ланац од 1,6 милиона грађана, дуг 400 км, те је обухватао 86 градова и насеља, симболичног назива "Каталонски пут" независности. Референдум који је најављен за 9. новембар 2014. године се није одржао. За разлику од Шкотске и њеног односа с Уједињеним Краљевством, шпанска влада је одлучно одбацила могућност референдума, позивајући се на употребу свих расположивих правних средстава која укључују и проверу уставности. У складу с тим, шпанске власти су се изјасниле да референдума неће бити јер њихов устав не допушта ниједној аутономној заједници да преиспитује национални суверенитет (Турсић, 2015:73).

²⁵ Резолуција доступна на <https://www.parlament.cat/document/intrade/6053>

²⁶ Резолуција 742/IX

Каталонци су на овом протесту као инспирацију за свој људски ланац користили пример из 1989. године, када су људски ланац формирали Литванци против совјетске владавине. Литванија је покушала да се дистанцира од таквог деловања Каталонаца, наглашавајући да су забринути због погрешног тумачења и употребе њиховог примера. Такође, изашли су у јавност са ставом да би питање независности Каталоније од Шпаније требало да буде решено у складу са демократским и законским мерама који владају унутар земље, поштујући устав (Маринзел, 2014).

У јануару 2014. године, каталонски парламент је поднео шпанском конгресу захтев којим се тражи да се организује референдум о независности по члану 150 шпанског устава. Овај члан наводи да:

*Држава може пренети или делегирати на Аутономне заједнице, путем органског акта, нека од њених овлашћења која се по својој природи могу преносити или делегирати.*²⁷

У априлу 2014. делегација Каталонског парламента званично је затражила од шпанског парламента да пренесе овлашћења за одржавање правно одобреног референдума за Каталонију. Сличан механизам користио се и за референдум у Шкотској 18. септембра 2014. године (Marti & Ketra, 2016).

Шпанска влада није подржала овај захтев и негирала је Каталонији одобрење за одржавање референдума. Након овога је у септембру 2014. године каталонски парламент донео свој закон о референдуму, за одржавање необавезујућег гласања о независности које је најављено за 9. новембар 2014 године. Шпанска централна влада поднела је жалбу Уставном суду на овај закон. Закон је тиме био аутоматски суспендован све док се не донесе одлука Уставног суда (Marti & Ketra, 2016).

29. септембра 2014. године, каталонски председник је представио Белу књигу о независности Владе Каталоније. Наслов првог дела Беле књиге "Легитимизација процеса самоопредељења", је имао за циљ легитимисање принципа самоопредељења и сам процес његовог остваривања. То је учињено на три начина: прво, "право народа на

²⁷ Члан 150, детаљније на http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_esp_a_texto_ingles_0.pdf

демократско одлучивање" је потврђено. Друго, самоопредељење је описано као "неотуђиво право Каталоније као нације"; и треће, представљено је као "последње средство за поправљање неправедне ситуације". Генерално, теорије сецесије подељене су на две категорија: оне које представљају сецесију као примарно право и оне према којима је сецесија оправдана само у случајевима када се користи као средство за поправљање неправедне ситуације. У овој Белој књизи о независности, каталонски националисти су се позвали на обе врсте теорија. За Каталонце је њихово право на самоопредељење легитимно на основу тога што је Каталонија нација и либерална демократија и на основу тога што је самоопредељење морално оправдано средство због начин на који Шпанија поступа према Каталонији (Дуклос, 2015:3).

Усред неизвесности о томе да ли ће референдум бити одржан с обзиром на то да се 9. новембар брзо приближавао, каталонски председник Артур Мас одлучио је да ипак одржи гласање које је оправдао клаузулама каталонског закона који се односио на референдум, а које нису биле предмет жалбе централне владе Шпаније пред Уставним судом. На референдуму су се поставила два кључна питања: Да ли би Каталонија требало да буде држава? И, уколико буде држава, да ли би требало да добије статус независне државе (Лињеира & Кетра, 2015).

Шпански парламент је већином гласова, 2014. године, одбацио одлуку Каталоније о одржавању референдума о независности. Такође је позвао регионалну владу да осигура поштовање Устава, истичући да само централна влада може да распише такво национално изјашњавање. По том основу Уставни суд Шпаније је, исте године, донео одлуку у којој је Одлуку о референдуму и "каталонски план за самоодређење" прогласио антиуставним. Према одлуци Суда, "свако право на одлуку о будућности Каталоније мора бити донесено у складу са Уставом Шпаније из 1978. године, којим се предвиђа јединство те земље. Уставни суд прогласио је "неуставном и неважећом" декларацију коју је усвојио регионални парламент у Барселони и у којој се наводи да Каталонија има право на самоопредељење (Турсић, 2015:73).

Међутим, каталонска влада тврдила је да су гласање организовали волонтери и "процес учешћа" је одржан без обзира на донесену одлуку. Ова акција је навела шпанског јавног тужиоца да подигне оптужницу против председника Маса и још два регионална министра по неколико оптужби и судски процеси се и даље воде против њих. С друге стране, сам Мас је изјавио да референдум нема правну снагу и да одлуке

донесене референдумом нису правно обавезујуће, већ да се ради о симболичном гласању које представља израз снаге каталонског народа (Марти & Кетра 2016).

2014. године, у временском периоду краћем од два месеца, два референдума за независност су се одржала у западноевропским државама. 18. септембра 2014. године становницима Шкотске, старијим од 16 година је постављено једноставно питање "Да ли би Шкотска требало буде независна земља?". А 9. новембра 2014. сви становници Каталоније са напуњених 16 година могли су да одговоре на два следећа питања: "Желите ли да Каталонија буде држава?" и "Ако желите, да ли желите да Каталонија буде независна држава?". Разлика између ова два референдума јесте у томе што је шкотски референдум легалан, признат од стране УК, за разлику од референдума у Каталонији, као што смо могли видети.

Ово ипак није био једини референдум који је каталонска влада организовала поводом независности Каталоније.

4.1.2 Референдум 2017. године

10. јануара 2016. године, Артура Маса на месту председника Генералитета заменио је Карлос Пуџемонт. Он је покренуо референдум о независности Каталоније. Првог октобра 2017. године, каталонска влада одржала је референдум о независности којим су гласачима поставили питање "Желите ли да Каталонија буде независна држава, у форми Републике? Каталонска влада проценила је да је излазност бирачког тела износила 43% . Међу онима који су гласали, 90,2% гласало је за да и 7,8% бирачког тела дало је негативан одговор (Кетра ет ал, 2018).

6. октобра је обавештена каталонска влада да се 90% бирача определило за опцију "да", односно независност Каталоније на референдуму (Фернандез-Мембриве ет ал, 2018).

27. октобра 2017. године, са трибине Скупштине, проглашена је независност Каталоније. То проглашење је било у супротности са шпанским уставом из 1978. године. Сенат - под заштитом члана 155 устава Краљевине Шпаније, укинула је сва овлашћења Пуџемонту и целој влади (Фернандез-Мембриве ет ал, 2018).

Члан 155 устава Краљевине Шпаније гласи:

Ако Самоуправна заједница не испуњава обавезе које су предвиђене Уставом или законом или поступа на начин који озбиљно угрожава општи интерес Шпаније, Влада, након што је поднела жалбу председнику Аутономне заједнице и није добила задовољавајући одговор, може, након одобрења од стране укупне већине Сената, предузети све неопходне мере како би Аутономну заједницу приморала да испуни наведене обавезе или да заштити горе поменути општи интерес.²⁸

У циљу спровођења мера предвиђених у претходном ставу, Влада може упутити упутства свим органима Аутономних заједница.²⁹

Овај референдум је био споран. Став Народне странке а уз то и већине шпанских странака па и саме шпанске владе, одувек је био да је референдум о

²⁸ Устав Шпаније, детаљније на

http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_esp_a_texto_ingles_0.pdf

²⁹ Исто

независности Каталоније неуставан. Закон о референдуму суспендован је од стране Уставног суда и шпанског државног тужиоца, а снагама безбедности наложено је да се спрече било какве припреме за гласање. Каталонска Влада је одлучила да једнострано одржи референдум (Кетра ет ал, 2018).

Док је 2014. године шпанска влада истолерисала симболичко гласање за независност, овог пута њихов циљ био је спречавање референдума. Шпански премијер, Маријано Рахој, инсистирао је на томе да је референдум нелегалан и да не сме да се одржи (Кетра ет ал, 2018).

Пре самог гласања, стратегија шпанске владе била је да се сам чин одржавања референдума третира као случај непослушности па су се стога припремиле снаге безбедности како би спречиле било какве приреме гласања након проглашења Уставног суда да је референдум неуставан. Ово је укључивало хапшење високих званичника и претрагу новинарских канцеларија, штампарских компанија и поштанских услуга са циљем конфисковања референдумског материјала (Кетра ет ал, 2018).

Стратегија шпанске владе показала се и репресивном и неефикасном а каталонска влада стекла је значајан политички капитал. Употреба насиља продубила је уставну кризу у Шпанији и наштетила је њеном међународном угледу. Кампања за независност Шпаније је добила значајну добит јер се сецесија након инцидента сматрала решењем с обзиром да Шпанија није испоштовала „основна демократска и људска права“ (Серано, 2015).

Ово је био неуставан референдум у којем резултат није био довољан за остваривање циља, с обзиром да већина бирачког дела није изашла на гласање, односно мање од 50% . Гласање може бити одржано у изузетним условима и околностима, али уколико је излазност гласача слаба, она свакако не може бити основа на којој треба тражити мандат за независност (Кетра ет ал, 2018).

Када говоримо о независности Каталоније, неопходно је истаћи четири начина за њено стицање:

1) Консултативни референдум у Каталонији

Консултативни референдум јесте демократско средство које се може користити за одвајање од матичне државе. Референдум је институција у којој су грађани протагонисти у доношењу политичке одлуке. Другим речима, главну одлуку о свему битном на референдуму доносе грађани. Овај метод директног демократског одвајања, представља индикацију уставног компромиса који дозвољава учешће свих грађана у политичком, економском, културном и друштвеном смислу унутар заједнице (Барсиа, 2013:405).

Устав Шпаније садржи део који се односи на референдум. У њему се наводи да:

- a. О политичким одлукама од посебног значаја може одлучивати народ на референдуму;
- b. Референдум сазива Краљ на основу предлога председника Владе и одобрења Конгреса.³⁰

У случају Каталоније, консултативни референдумски процес би подразумевао давање овлашћења Генералитету од стране централе владе да сазна вољу свог народа. Важно је запамтити да би референдум у вези сецесије био консултативне природе. Зато је председник Врховног суда изјавио да резултат избора не би имао правно дејство. Ефекат таквог референдума не би био правне, већ политичке природе, и као такав, и његов крајни ефекат би била политичка расправа (Барсиа, 2013:408).

2. Консултативни референдум на нивоу Шпаније

Овај вид референдума би подразумевао референдум на територији читаве Шпаније који би био сазван на позив шпанске владе (Барсиа, 2013).

Међу аргументима који подржавају консултативни референдум на нивоу државе, узима се већ поменути члан 92 Устава Краљевине Шпаније којим је утврђено да о свим политичким одлукама које су од посебног значаја морају одлучити сви грађани, а не само један њихов део (Рубио, 2013). Свакако да отцепљење једног дела

³⁰ Члан 92 Устава Шпаније, доступно на http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf

територије суверене државе, ни у овом случају не би требало да буде одлука само једног дела становништва.

Како каже (Барсиа, 2013), овај став подржава и Марија Долорес Коспедал³¹, чланица Народне партије. Она сматра да би се будућност Каталоније морала одлучити на нивоу државе и да свакако одлука о њеној независности не може бити донета само од дела становништва.

3. Декларација о независности и референдум за самоопредељење

Ова метода се често јавља као резултат разбијања државе и увек има тенденцију да буде насилна и оружана (Барсиа, 2013). Каталонски парламент би прво једнострано прогласио независност и позвао би на референдум за самоопредељење. Након тога, уследила би изградња нове државе, доношење новог устава и закона.

Овакав начин стицања независности заправо има подршку међународне правне заједнице, која обично има неутралан положај у погледу сецесије. Акт сецесије анализира се у складу са домаћим законима сваке земље, док је међународно право забринуто само због последица таквог акта (Коноли, 2013).

Међународно право признало је право на слободу одлучивања за две групе људи. Прва група људи су они који су били под колонијалном влашћу, такозвани „колонијални људи“ и у овој категорији подразумевамо сва лица која су подвргнута страном контроли супротно међународном праву. Друга група се односи на држављане или грађане једне државе. У овој групи, међународно право прави разлику између "мањина" и "домородачког" становништва. Каталонија је међу групама људи коју препознајемо као држављане, односно грађане државе. Конкретније, она је у подкатегорији „мањина“ (Барсиа, 2013:412). Исти аутор наводи да иако међународно право није створило право на сецесију за мањине, да такође није ни забранило мањинама да теже стварању нове државе кроз отцепљење из друге државе.

Каталонија би морала имати јаке аргументе који јој иду у прилог и који би јој евентуално омогућили независност, иако је питање могућности њене сецесије и даље под великим знаком питања.

³¹ Бивша министарка одбране Шпаније и генерални секретар Народне партије

4. Независност – удруживање

Овај метод би требало да омогући Каталонији да има сопствену Владу, затим слободу да се слободно придружи шпанској Влади, слично односу који имају Порторико и САД (Барсиа, 2013).

Као што је већ речено, без одобрења Владе Шпаније, није могуће да Каталонија добије правно валидну независност .

Поред кршења Устава, Мадрид наводи још разлога због којих независност не долази у обзир. Мадрид не жели да се отворе питања независности других шпанских региона. Ако би Каталонија стекла независност, Мадрид неће моћи да заустави друге регионе, и захтеве за отцепљењем. Баскијски регион у северном делу Шпаније и делу југозападне Француске је посебно забрињавајући. Баскијски становници говоре Еускера језиком који је још један од званичних језика у Шпанији сем каталонског и шпанског језика (Маринзел, 2014).

Једна од анкета коју је покренула регионална влада показала је да око једна трећина становништва подржава независност Баскије од Шпаније (Роман& Катан, 2010).

Терористичка група, позната под називом ЕТА, формирана је 1919. на подручју Баскије и била је најгласнија у промоцији независне државе Баскије. Њена насилна историја започела је 1961. године када је ЕТА покушала да заустави воз у коме су се налазили високи званичници државе. За четири године, ЕТА је била одговорана за убијање 899 људи откад су почели са својим сепаратистичким захтевима и тежњама (Роман& Катан, 2010).

Располажући са оваквим информацијама, Шпанија засигурно мора пронаћи решење за каталонски проблем. Како кажу (Роман& Катан, 2010), с обзиром на насилну историју ЕТА-е, било би мудро само понудити правно раздвајање Каталоније јер у супротном случају увек постоји страх од одмазде са севера.

Очигледан проблем у оваквом ставу јесте да је одговор Мадрида по питању сепаратистичких захтева Каталоније био јасан од почетка. Шпанска влада није вољна да направи изузетак за Каталонију, тако да су каталонски сепаратисти неизбежно суочени са уставним и законским ограничењима која им стоје на путу ка независности.

Сем тога, Европска унија, на жалост Каталонаца, јесте још једна од препрека која блокира њихову могућност независности (Маринзел, 2014). Јасно је да каталонска криза није повезана само са Шпанијом, већ укључује односе ЕУ са Шпанијом.

Једно од питања јесте како би Европска Унија требало да се понаша због изражених сепаратистичких захтева у Каталонији. У суштини независност Каталоније не би директно утицала на ЕУ, као на пример Брегзит који се односио на читаву Унију. Каталонија свакако остаје део Европе, јер је референдум проглашен незаконитим. На економском и финансијском нивоу, 20% шпанског БДП-а се налази у Каталонији, у оквиру које послују многе шпанске и друге европске компаније. Сецесија Каталоније из Шпаније, а тиме и из ЕУ, ставила би регион у неповољан положај, јер би се смањила производња која ће утицати на цене целог региона и међународног тржишта. Ово би могло имати последице и за компаније које послују у покрајини, чинећи Каталонију мање конкурентном (Вернил, 2017).

У случају да Каталонија настави тражи независност, које постојећи модели би могли да се користе? Два су доступна примера: Норвешка или Шкотска. Ако би Каталонија постала независна у будућности, статус који би требало да има би одговарао статусу Норвешке, што значи да је у ЕФТА, СЕЕ и у шенгенској зони, гарантујући слободан промет робе и људи. То би значило да се Каталонија налази унутар еврозоне, али са ограниченим овлашћењима везаним за монетарну политику. Шкотски пример би Каталонији гарантовао легалан референдум за самоопредељење. Али сувереност би се односила на читав шпански народ, како је наведено у шпанском Уставу. Независност Каталоније у овом контексту вероватно ће довести до реформе шпанског устава и јачања признања Каталоније као народа (Вернил, 2017).

Главни уставни аргумент који је изнела шпанска власт против референдума и покушаја отцепљења Каталоније јесте да не постоји каталонска нација са правом на одлучивање о својој уставној будућности (Кетра ет ал, 2018).

4.2. Уједињено Краљевство

Уједињено Краљевство јесте острвска земља која се налази на северозападној обали копнене Европе. Уједињено Краљевство обухвата читав оток Велике Британије - који садржи Енглеску, Велс и Шкотску - као и северни део острва Ирске.³²

Године 1169. Хенри II из Енглеске је одобрио инвазију на Ирску, након чега је велики део земље био под контролом англонорманских магната. Велс је дошао под енглеску владавину током 13. века, током владавине Едварда I; али је велшки национализам почео да расте почетком 15. века. Хришћанство се почело ширити у шестом и седмом веку. Велики део Британије прешао је из римокатолизма у протестантизам у 16. веку. Енглеска је задржала епископалијанску цркву (под руководством бискупа), док је Шкотска прихватила пресбитеријански систем. Године 1603, краљ Џејмс VI из Шкотске наследио је енглески трон, тако да је ујединио две круне. Међутим, Енглеска и Шкотска су остале одвојени политички субјекти током тог века. 1707. године обе земље су се сложиле око једног парламента за Велику Британију.³³

Историјски назив "Уједињено краљевство" почиње да се користи у неформалној употреби током 18. века како би описао нову државу Енглеске и Шкотске. Званично почиње да се користи назив 1800. године, у Закону о Унији са Ирском, када се проширено краљевство назива Уједињено Краљевство Велике Британије и северне Ирске. Ранији акт Уније, из 1707, само наводи да ће Енглеска и Шкотска бити "уједињени у једно краљевство по имену Велика Британија".³⁴

Британија се у периоду од 1760. до 1830. године трансформисала из аграрног у индустријско друштво. Земља је такође развила моћну морнаричку и трговачку флоту. То је била прва нација која је имала политички покрет против ропства, што је довело до забране трговине робовима 1807. и до укидања ропства 1833-34. У 19. веку, богата и индустријализована, Британија је постала главна светска сила са империјом која је обухватила колоније на сваком континенту. Међутим, током 20. века је дошло до промена. Два светска рата, неуспех у одржавању корака са индустријским напретком,

³² <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom>

³³ <http://thecommonwealth.org/our-member-countries/united-kingdom/history>

³⁴ За више погледати на

<http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?historyid=ab07>

одлив мозгова и независност земаља Комонвелта смањили су положај Британије на светској сцени. Референдуми о увођењу одређеног нивоа самоуправе одржани су у септембру 1997. Шкотски референдум је произвео снажну већину за посебан парламент (74 процента) са ограниченим овлашћењима за подизање пореза (63 посто већине) на одзиву преко 60 посто. У Велсу је резултат била ужа већина од 50,3 посто, на одзиву од 50 посто, за велшку скупштину. Први избори у новом шкотском парламенту и велшкој скупштини одржани су 6. маја 1999. године. Лабуристичка партија се појавила као највећа странка у оба законодавства. На изборима 2007. године, Шкотска национална странка (СНП) постала је највећа партија у шкотском парламенту. Затим је 2011. добила већину и формирала владу СНП-а, обећавши референдум о независности Шкотске од Уједињеног Краљевства током свог мандата.³⁵

³⁵ За више погледати на <http://thecommonwealth.org/our-member-countries/united-kingdom/history>

4.2.1 Сепаратизам у Шкотској

Када је краљ Александар III умро 1286. године, Шкотска је остала без владара. Његова деца су била мртва, тако је његова трогодишња унука Маргарет наследила престо. Када се разболела током поморског путовања од Норвешке до Шкотске и умрла, 13 супарничких племића су поднели захтеве да наследе престо. За решавање овог питања, привремена влада (позната као "чувари") окренула се краљу Едварду I из Енглеске, који је захтевао да сви подносиоци захтева обећају да ће да га прихвате као господара Шкотске, што су они неспретно учинили. Едвард I је за краља изабрао Џона Балиола.³⁶

Балиолова владавина покренула је ратове за независност, пошто је шкотски земљопоседник Вилиам Валиц водио отпор према енглеској владавини. Његове снаге су тријумфовале у битки на Стирлинговом мосту 1297. године, али је изгубио на Фалкирку следеће године, а Енглези су га ухватили и погубили 1305. године. 1306. године, када је Роберт Брус преузео шкотски престол од својих ривала, Енглески краљ Едвард I је настојао да угуши његову побуну, због чега је затворио Бруцеову жену и ћерку и погубио брутално његову браћу. Након што је побегао од самог краљевог гнева, Бруце је започео герилски рат против својих енглеских и шкотских непријатеља, који су кулминирали одлучном победом његових присталица над трупама Едварда II 1314. године 1328. Енглеска је коначно одустала од надмоћности над Шкотском у Уговору из Нортхамптон-а, цементирајући статус Роберта Бруса као најпознатијег краља хероја Шкотске.³⁷

Борба за одржавање независности Шкотске од УК је древна. Верује се да је било 314 битки између шкотских и енглеских снага током разних ратова који су се десили пре Уније 1707. Шкотска је постала уставно повезана са Енглеском, пошто је шкотски краљ Џејмс VI приступио престолу Енглеске као Џејмса I 1603.године (МекКонаги, 2015:3).

1707., нешто више од једног века након што је шкотски краљ Џејмс VI постао краљ Џејмс I Енглеске, дошло је до уједињења Шкотске са Енглеском и Велсом. Законима о Унији створена је Велика Британија. До Уније је дошло након периода превирања (укључујући славну револуцију 1688-89) и тензија између засебних парламената Енглеске и Шкотске. Шкотска је стекла економску сигурност из

³⁶ <https://www.history.com/news/the-history-behind-the-scottish-independence-vote>

³⁷ Исто

споразума, док је Енглеска повећала људску снагу и ресурсе, као и политичке заштитне мере против евентуалне инвазије од стране француске.³⁸

Закони о Унији, који су енглески и шкотски парламенти усвојили 1707. године, довели су до стварања Уједињеног Краљевства Велике Британије 1. маја те године. Наиме, ради се о два закона која су усвојена 1706. и 1707. године, од стране Енглеског парламента и парламента Шкотске. Овим законима су се удружиле Краљевина Енглеска и Краљевина Шкотска (раније одвојене државе, са одвојеним законодавствима, али исти монархом) у једно Краљевство Велике Британије. Овом уједињењу претходила су три неуспешна покушаја из 1606, 1667 и 1689. године.³⁹

Енглеска влада је желела да Шкотска остане под енглеском монархијом. Две земље су делиле краља већи део претходног века, али су Енглези били забринути да би независна Шкотска са другачијим краљем, чак и ако би краљ био Протестант, направила савезе против Енглеске. До уједињења парламената, Шкоти су могли да бирају свог монарха у складу са Законом о безбедности Шкотске из 1704, и било је могуће изабрати католичког монарха. Ситуација у Енглеској је била таква да је само протестант могао бити изабран за краља. У Шкотској се сматрало да ће Унија омогућити Шкотској да се опорави од финансијске катастрофе.⁴⁰

Борба за шкотску независност је појам који обухвата читав спектар политичких странака, невладиних удружења и неформалних група које се залажу за одвајање Шкотске из Уједињеног Краљевства и успостављање самосталне државе. Сви борци за независну Шкотску полазе од темељне премисе да се ради о обнови, а не о стварању суверене шкотске државе. Шкотска борба за независну државу кореспондира са низом националних, регионалистичких, сецесионистичких и иредентистичких покрета широм Европе (Раос, 2010:45).

Све до недавно, у Британији, за референдуме се сматрало да подривају кључни уставни принцип првенства парламента и неподељеног суверенитета. Први референдум одржан на британском тлу организован је 1973. године, а први британски референдум одржан је 1975. године. Референдуми се више не сматрају страним британском систему управљања, али они се готово увек баве променама у статусу британских народа и

³⁸ Исто

³⁹ http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Acts_of_Union_1707

⁴⁰ http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Acts_of_Union_1707#The_English_perspective

региона. Референдуми су стога начин легитимизације и јачања предлога влада, чак и у контексту када се већина УК не слаже. Ово је био један од разлога које је прва влада Блера узела у обзир приликом организовања два референдума 1997. године. Први је одржан у Шкотској 11. септембра 1997. године, а други у Велсу 18. септембра 1997. године (Дуклос,2006).

Јачање националистичке политичке опције у Шкотској и Велсу 1960-их и 1970-их година утицало је на промену дотадашње централистичке политике Лабуристичке странке. 1973. предложено је оснивање шкотске скупштине с врло ограниченим овлашћењима. Међутим, ти предлози нису заживели у праксу, како је било предвиђено Законом о Шкотској због неуспешног референдума 1979, који није успио задовољити високу законску клаузулу од 40 посто укупног броја бирача који су морали гласати. Дугогодишња владавина торијеваца и изразити централизам Маргарет Тачер одгодио је шкотску деволуцију за готово две деценије. За вријеме тачеризма, управо је Шкотска пружала највећи отпор порезним и фискалним реформама (Раос, 2010:46).

1934. основана је Шкотска национална странка (СНП), чији примарни циљ јесте била независност Шкотске. 1974. године СНП је освојио 30 одсто гласова у Шкотској и 11 места у парламенту након кампање са слоганом "То је уље Шкотске!" На референдуму 1979. године, шкотски бирачи гласали су за децентрализацију власти, што је значило да иако је Шкотска остала део Уједињеног Краљевства, њена влада је стекла широк спектар нових овлашћења, укључујући контролу образовања и здравствене заштите, и (за први пут од 1707.) Шкотски парламент.⁴¹ Годинама касније, Шкотска национална странка (SNP) постигла је изборни пробој 2007. године. Изабрана је за највећу партију у оквиру шкотског парламента, али без већинског мандата. Деловала је у мањини у влади у периоду од 2007. до 2011. године (Тирнеј, 2013).

Референдум је био централна карактеристика шкотске уставне историје. Као што је већ речено, покушај увођења деволуције није успео након референдума из 1979. Овај неуспех је довео до кампање за децентрализацију током осамдесетих и деведесетих година. Оваква дешавања су довела до још једног референдума 1997. године, у којем су гласали људи из Шкотске за успостављање шкотског парламента са одређеним ограниченим овлашћењима за порез. Шкотски закон из 1998. године дао је овлашћења не само парламенту, него и извршној власти. Према закону Шкотске из

⁴¹ <https://www.history.com/news/the-history-behind-the-scottish-independence-vote>

2012. године извршна власт је преименована у шкотску владу. Овај закон даје овлашћења шкотском парламенту и дефинише различите аспекте односа између шкотских институција и централних институција Велике Британије (Тирнеј, 2013: 360).

Када је реч о референдумима морамо напоменути да су они ретки догађаји у Уједињеном Краљевству. Одржан је само један референдум на нивоу целе Британије - о чланству у Европској заједници (тадашњи назив) 1975. године, а пре 1997. године било је само још три значајна референдума: 1973. године, у Северној Ирској, о уставном положају покрајине, а 1979. године, у Шкотској и Велсу, у вези предлога за децентрализацију. Чињеница, да су гласачи из Шкотске 1997. године замољени да гласају, не на једно, већ на два питања – Да ли су или не за шкотски парламент и да ли би такав парламент требало да има ограничена овлашћења за порезе – чине шкотски референдум јединственим. Што се тиче резултата овог референдума, подршка за шкотски парламент била је огромна, где је три четвртине оних који су гласали било за прихватање предлога . Било је мало изненађење у одговору на прво питање референдума.. Али резултат на другом питању тј. да ли би нови шкотски парламент требало да има ограничена овлашћења за различите порезе, био је мање сигуран (Пати ет ал, 1998).

Ово нису били једини случајеви референдума у Шкотској. Наредни, одлучујући је био 2014. године. Одржавању овог референдума претходило је неколико догађаја који су омогућили да се референдум одржи, на легалан, демократски начин, без употребе насиља. Решавање сепаратистичких захтева на овакав начин креира ситуацију у којој сепаратизам не представља безбедносни проблем. Овај референдум би могао да послужи као пример другим државама како да одговоре на захтеве сепаратиста.

4.2.2 Референдум 2014. године

СНП је 2007. године победила на парламентарним изборима у Шкотској, окончајући 50 година доминације Лабуристичке партије. Лидер СНП-а Алекс Салмонд изабран је за првог министра Шкотске. Освојио је и други мандат у 2011. години и био је у прилици да искористи мандат његове странке да би добио одобрење за референдум о независности Шкотске. У 2012. Салмонд и британски премијер Давид Камерон потписали су споразум о одржавању тог референдума 2014. године. Следећи преговори су смањили старосну границу неопходну за гласање на референдуму на 16 година и утврдили да ће поставити једно питање: "Да ли Шкотска треба да буде независна земља?"⁴²

Референдум је предложен у Белој књизи, Ваша Шкотска, Ваш глас: Национални разговор у 2009. години. Тражило се ангажовање јавности и цивилног друштва у расправи о уставној будућности Шкотске. Али предлог је имао успеха само на папиру јер није постојала већинска подршка у шкотском парламенту. 2011.године, Шкотска национална странка је ипак успела да формира нову владу са укупном парламентарном већином. Партија се борила против шкотских опшних избора уз залагање да се одржи референдум о независности, најављујући га за 2014. годину. Објављен је саветодавни документ (ваша Шкотска, ваш референдум), у коме су дати предлози о томе како би референдум требало да буде организован и регулисан. Објављен је нацрт референдумског закона који је потврдио надлежност шкотског парламента за референдум (Тирнеј, 2013:361).

Прва половина 2012. године потрошена је у расправама о овлашћењима шкотског парламента за одобрење референдума по Шкотском закону 1998. Велике дилеме и дискусије водиле су се управо око овог питања (Томкинс, 2012). 15. октобра 2012. године први министар Шкотске Алекс Салмонд и премијер Уједињеног Краљевства Дејвид Камерон састали су се у Единбургу и потписали споразум о одржавању референдума о шкотској независности. Питање које је требало поставити шкотском бирачком телу 18. септембра 2014. године било је: "Да ли би требало да Шкотска буде независна земља?" (Шарп ет ал, 2014).

Они су се том приликом сложили да референдум треба да:

⁴² <https://www.history.com/news/the-history-behind-the-scottish-independence-vote>

1. има јасну правну основу;
2. да буде законом прописан од стране шкотског парламента;
3. буде регуларан, да изражава ставове људи у Шкотској и
4. резултат буде поштован (Тирнеј, 2013:362).

Овде се мора приметити да се Шкотској признаје право да напусти Велику Британију и да има право да изабере пут ка независности. Британска влада је признала право Шкотске на самоопредељење (или сецесију), иако се одлучила да то не назове тако.

Двадесет година раније, Маргарет Тачер је управо говорила о Шкотском праву на самоопредељење. У својим мемоарима, она је наводила да Шкоти имају несумњиво право на самоопредељење и да су до сада то право остваривали придруживањем и задржавањем у Унији. Такође, напомиње да и у случају да се одлуче за независност да ниједна енглеска странка или политичар не би стајали на том путу. За њу, ово "право на национално самоопредељење" Шкотској не даје право на више аутономије унутар Уједињеног Краљевства, него значи да би Шкотска могла да изабере да постане независна. Њен наследник, Џон Мајор, такође је тврдио да "ниједна нација не може бити у Унији против своје воље", односно другим речима, Шкотска је имала право да напусти Унију ако то жели. Шкотски случај је стога прилично неуобичајен у смислу да барем у скорашњој прошлости шкотски националисти нису имали потребе да убеђују британске политичаре о легитимитету Шкотске да се отцепи од Велике Британије (Дуклос, 2015:3). Ово је управо разлог зашто сепаратизам у Великој Британији не предстаља безбедносни проблем.

Прво, референдум је организован у здравој и потпуно функционалној демократији. Друго, дуго се планирао: 2012. године шкотска влада је објавила своју намеру да одржи референдум, око две године пре самог гласања, чиме би се пружио дуги распон времена у оквиру кога би се могле донети битне одлуке за одржавање референдума. Треће, Велика Британија је већ имала модел детаљне регулације референдума (политичке Странке, изборе и закон о референдуму 2000. године) који су, између осталог, допринели стварању независне изборне комисије (Тирнеј, 2016:105-106).

Како наводи (Гелнер, 2008), ако се национализам дефинише као "првенствено политички принцип који сматра да би политичка и национална јединица требала бити

сложена", онда би се могло очекивати да они који се осећају као Шкоти, гласају за независност и референдум би произвео јасну већину гласача који су за независност.

Међутим, идентитет јесте важан, али не објашњава све. Друга димензија је партијска политика. Резултати истраживања указују на то да се разлике између ставова у мало ствари разликују између Шкотске и Енглеске (Куртис& Ормстон, 2011).

Референдум о независности Шкотске, који је одобрио шкотски парламент, одржан је 18. септембра 2014. године. Политички консензус усклађен је са међународним нормативима и фаворизовао је формулисање јасног и конкретног питања ("Да ли би Шкотска требало да буде независна земља? ") као и једноставне одговоре (" да "или" не "). Јасност питања је присилила конвенционалне политичке учеснике да изразе сагласност или неслагање без двосмислености. Ово је допринело друштвеној мобилизацији, што је резултирало учешћем 84,6% бирачког тела. Међутим, они су организовани под окриљем ширих друштвених покрета као што су "Да Шкотска", за распуштање Уједињеног Краљевства и "Боље Заједно", за људе који су били за остајање Шкотске у Уједињеном Краљевству. На референдуму је изгласано да Шкотска остане у УК са 55,30% гласова. С друге стране, резултат кампање је имао политички утицај веће дубине. На изборима у мају 2015, шкотски бирачи су се определили за националистичку опозицију. Шкотска национална странка достигла је 56 од 59 места, док је 2011. имала само 6 места (Санчез, 2016)

Референдум је пратио образац референдума о деволуцији из 1997. године. Формално питање било је уставни статус Шкотске, али сама дебата имала је разне димензије. Прво, поставља се питање националног идентитета. Подржавање расправа о томе да ли је Шкотска независна, ствара осећај о томе да је Шкотска посебна национална заједница. То не значи да они који себе идентификују као Шкоте аутоматски подржавају независност. Али прихватање Шкотске као посебног ентитета је основни предуслов (Дарданели & Митчел, 2014).

Према међународном праву постоје најмање три различите могућности за независност Шкотске:

1. Сецесија, ситуација у којој би остатак Уједињеног Краљевства задржао своје уговорне обавезе и чланство у међународним организацијама, али Шкотска не би;
2. Одвајање, где би оба ентитета задржала уговорне обавезе и чланство у међународним организацијама;
3. и распуштање, оба ентитета би их изгубила (Торп & Томпсон, 2011).

Генерално, како то налаже међународно право, када се држава „распадне“, уговорне обавезе и чланство у међународним организацијама односе се на државу која наставља да постоји. Ближе речено и објашњено, одвајање територије из постојеће државе неће утицати на њен континуитет, иако су њене територијалне димензије и популација након одвајања неког дела територије смањени. Територија која је отцепљена биће потпуно нова држава, ослобођена од права и обавеза уговора који се примењују на државу претходника.⁴³ Када би се овај вид могућности одвајања територије применио на Шкотку, јасно је да би она била потпуно нова држава, независно од уговорних обавеза и међународних чланстава које има Велика Британија (Торп & Томпсон, 2011).

Ситуација добровољног раздвајања на две независне признате државе јесте нешто другачији случај од претходног јер би овде постојала могућност континуитета уговора за сваку државу (Шов, 2003).

Исто се може применити за чланство у међународним организацијама: на пример, када су се Сирија и Египат спајали 1958. године и формирали Уједињену Арапску Републику, она се третира као један члан Уједињених нација. Након распада 1961. године, Сирија је једноставно наставила одвојено своје чланство у организацији (О'конел, 1967).

Ако се сматра да је држава потпуно распуштена и ако су у таквој ситуацији створене нове државе, то значи да ће новонастале државе морати поново да се пријаве за чланство у међународним организацијама. Ово је био случај у Уједињеним нацијама када је Чехословачка распуштена. Са друге стране, када дискутујемо о потенцијалном

⁴³ Бечка конвенција о сукцесији држава у погледу уговора има другачији приступ овој теми; али Велика Британија није потписница конвенције.

чланству Шкотске у ЕУ, ту се сусрећемо са великим проблемом. Државе чланице ЕУ имају своје сопствене проблеме са сепаратистичким покретима, и то их може навести да ставе вето на њен приступ ЕУ. Влада Велике Британије добила је правни савет да би се независна Шкотска сматрала новом државом, а не за државу наследницу УК (Торп & Томпсон, 2011).

То би значило да уколико би Шкоткса постала независна држава, она би морала да аплицира за чланство у ЕУ, а не би се могла користи правом наслеђеним од државе претходника. Наравно, данас је то свакако извесно јер и сама Велика Британија више није чланица ЕУ.

Када упоредимо случај Шкотске и Каталоније, можемо да приметимо да се Шкотски процес отцепљења радикално разликује од каталонског процеса. Прво, стални дијалог између енглеске и шкотске Владе омогућио је одабир датума ког ће се одржати референдум. То је био 18. септембар 2014. С друге стране, шпанска Влада одбија да прихвати захтев Каталонаца за отцепљењем (Барсиа, 2013:410).

Такође, грађани Шкотске не показују јаку подршку ка отцепљењу. Само 30% од испитаних становника залаже се за независност. У Каталонији пак, преко 50% испитаног становништва жели одвајање од Шпаније и формирање независне државе (Барсиа, 2013).

Шкотској влади је одобрено право да референдум спроведе под сопственим условима. Питање је једноставно. Ако би већина у Шкотској гласала "да", односно за независност на референдуму, онда би Алекс Салмонд имао задатак да преговара о условима независности са Давидом Камероном. Бела књига објављена у новембру 2013. године описује временски оквир и опције политике на путу ка независности (Бенк & Род, 2014).

У одговору Владе, могу се разликовати четири аспекта:

1. уставни и правни;
2. економски;
3. сентиментални и
4. међународни, са посебном пажњом на односе са ЕУ.

Британска и шкотска влада су се договориле да се референдум одржи 18. септембра 2014. године са питањем: "Да ли би Шкотска требало да буде независна држава?". Каталонска влада одредила је 9. новембра 2014. као дан за постављање два питања: "Желите ли да Каталонија буде држава?" И ако је ваш одговор да, "Да ли желите да Каталонија постане независна држава?" Ипак, шпанска Влада је остала при ставу да шпански устав не дозвољава одржавање референдума. Разлика између британског и шпанског одговора у уставном и правном пољу је огромна (Кастеља, 2014).

V Закључак

Сепаратизам сам по себи није безбедносни проблем. Као такав може бити окарактерисан тек када се на делу територије суверене, међународно признате државе појави група истомишљеника, који имају заједнички циљ и који насилно покушавају да одвоје део територије за коју сматрају да им припада и да на њу имају право. Сви међународно правни акти штите територијалну независност и сувереност држава, те, стога, сваки вид насилног деловања и покушаја одвајања територије, сем што представља проблем по безбедност, представља уједно и кршење међународног права. Сем што сепаратизам у свом насилном облику може представљати проблем држави која се суочава са њим, овакав вид сепаратизма је потенцијални проблем и за ширу заједницу. Сасвим је извесно да сепаратистички покрети широм света могу пратити пример насилног сепаратистичког покрета који је „успео“ у својој намери и одвојио део територије од државе којој по међународном праву суверено припада. Наравно, сваки вид насилног одвајања дела територије, за последицу има самостално и самоиницијативно проглашење државе која ни по једном међународно-правном документу не може да се окарактерише као независна држава, са свим својим саставним компонентама које би је и учиниле државом.

Сепаратистичке тежње не морају нужно водити ка ескалацији насиља, и заправо је у интересу целе међународне заједнице да се овакав проблем решава мирним путем и договором између државе и покрета који тежи да одвоји део њене територије. Као и у решавању било ког безбедносног проблема, а нарочито када је реч о овом феномену, свака врста спора би требало прво да се решава свим дипломатским средствима како би се избегло евентуално насиље, које ће иако се то у први мах не чини, увек донети више штете него користи. Ово можемо потврдити и примером Каталоније, где је шпанска полиција морала да крене на свој народ, након безброј упозорења да оно што раде Каталонске власти није у сагласности са Уставом Шпаније. Слика која је отишла у свет приказала је тужну реалност у којој народи, који су до јуче делили заједничке проблеме, сада постају непријатељи који проливају исту, заједничку крв улицама Шпаније. Свакако да ова слика не може наићи ни на чије позитивне коментаре, сем оних који су с друге стране прижељкивали сукобе.

Пример Уједињеног Краљевства може бити наук свим народима и државама да једна уређена држава може изаћи на крај, мирним путем, са сепаратистичким тежњама

које постоје унутар ње. С друге стране, пример Шкотске може бити светионик, водила, оним сепаратистичким покретима који нису добили путем референдума оно што желе, али упркос томе достојанствено настављају да се боре за своју независност.

Окидачи који поспешују јављање сепаратизма могу бити различити. Свака група, организација, мањина, па и појединац, тежи да оствари сва права која му законски припадају. Нарочито се сепаратистичке тежње могу испољити у случајевима када група сматра да јој је угрожено културолошко, језичко, историјско или какво друго право. На државама у оквиру којих се дешавају овакви случајеви, јесте да тежи да умири новонастале тензије на најмирнији начин. Изнад свега, држава је дужна да проблем решава унутар својих граница и само уз нужне савете споља.

Неприхватљиво је да се делови територије одвајају од суверених држава и међународно признају, ради својих политичких или каквих других интереса. Такође, када се ради о сепаратизму, било насилном или не, неопходно је да се правила међународног права поштују једнако од стране свих држава. Не можемо једнострано проглашење „независне“ државе у једном примеру схватати као право становништва који живи на тој територији да оснује своју државу, а у другом случају као покушај насилног, неуставног одвајања дела територије од суверене државе. Све док се у пракси међународно право тумачи у складу са интересима великих сила, проучаваћемо насилни и ненасилни сепаратизам. Све док се у пракси исто право једнима даје а другима одузима, биће насилних сепаратистичких покрета.

Али, пракса нас учи да насиље никада није решење, већ да оно увек води ка новим проблемима. Не може се ниједном народу оспорити право на самоопредељење, али се сваком народу може оспорити право на насиље. Не може се ниједном народу оспорити право борбе за оно што је њихово, историјски, културолошки, језички, али се сваком народу може оспорити право борбе уколико је та борба противустварна.

Још једно отворено питање у области сепаратизма тиче се људи који не желе отцепљење територије коју сепаратисти желе да одвоје. Често се због насилних или ненасилних сепаратистичких покрета чак и они који немају сепаратистичке тежње, етикетирају као сепаратисти. Самим тим што анализирани референдуми у Каталонији показују незаинтересованост већине бирачког тела да изађе на референдум говори нам о реалном стању ствари на том подручју Шпаније. То што се гласови сепаратиста чују јаче, не значи да право гласа немају они који не теже њиховим циљевима. У овом

случају се порука оних који нису изашли на референдум чује снажније од поруке оних који вичу: „Желимо независну Каталонију“. Као што је и раније навођено, сецесија је увек дозвољена онда када је захтева већина становништва, што овде не можемо рећи да је случај.

Поучени случајем Шкотксе, а то је да сепаратисти своје циљеве могу постићи на демократски, миран начин, требало би да на исти начин покушамо пронаћи решења за сепаратистичке тежње с којима се суочавамо данас. Сигурно је да с једне стране, сама држава не може испунити увек све захтеве који се стављају пред њу и отклонити фрустрације које код сепаратиста најчешће настају услед незадовољства због њиховог положаја; и с друге стране сепаратисти се могу суочавати са угњетавањем, дискриминацијом, оповргавањем права која им припадају – али упркос овако тешкој ситуацији за обе стране, морамо бити свесни да је једино истинско, дугорочно решење, у дијалогу.

Чак и када сепаратизам доводи до насиља, овде сем политичке, економске, културолошке компоненте, морамо укључити и моралну неприхватљивост насиља да би се њиме постигао циљ. Политичка компонента насилног сепаратизма свакако утиче на стабилност и безбедност државе, економска доводи до уништавања многих добара и несагледивих материјалних последица; културолошка компонента насилног сепаратизма би се могла односити на оспоравање културолошких права, али изнад свега, морална компонента насилног сепаратизма би се парадоксално могла окарактерисати као потпуно одсуство морала. Вршити насиње и изазивати људске жртве над сопственим народом, било да је насиље изазвано од стране сепаратиста или од стране државе која штити свој уставни поредак, не може се морално оправдати.

На крају, каква год ситуација у будућности да нас чека по питању успешности остваривања сепаратистичких захтева, нарочито уколико се стварају вештачке творевине уз помоћ насиља, једно је сигурно: група истомишљеника никада неће бити исто што и државна заједница, мали број „војника“ никада неће бити исто што и армија, а, насилно одвојена територија никада неће бити исто што и међународно призната држава.

VI Литература

1. 2625 (XXV). Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, dostupno na <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm>
2. Achu, G.(2015). The Difference between "Secession" and "Separation". Preuzeto 27.07.2018. <http://www.nebafuh.com/2015/05/the-difference-between-secession-and-separation.html>
3. Alesina, A., & Spolaore, E. (1997). On the number and size of nations. *The Quarterly Journal of Economics*, 112(4), 1027-1056.
4. Antić, M. (2007). Procedure for Secession. *Politička misao: časopis za politologiju*, 44(3), 145-159.
5. Appadurai, A. (1990). Disjuncture and difference in the global cultural economy. *Theory, culture & society*, 7(2-3), 295-310.
6. Atlantska povelja. Preuzeto 30.07.2018. <http://avalon.law.yale.edu/wwii/atlantic.asp>
7. Balcells, A. (1991). El nacionalismo catalán (Vol. 89). *Historia* 16.
8. Barcia, M. G. (2013). Catalonia: The New European State. *ILSA J. Int'l & Comp. L.*, 20, 399.
9. Bartlett Castellá, E. (2014). Scotland and Catalonia: Two Historic Nations Challenge a Three Hundred Year-Old Status Quo.
10. Beary, B. (2008). *Separatist Movements: Should Nations Have a Right to Self-Determination?*. CQ Press.
11. Behnke, N., & Rhode, E. M. (2014). Why people would vote 'yes' in independence referenda. Comparing Catalonia and Scotland in autumn 2014.
12. Beran, H. (1989). The consent theory of political obligation.
13. Veriša, H. (2012). *Političko nasilje na Kosovu i Metohiju od 1945. do 2003. godine* (Doctoral dissertation, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука).
14. Bermeo, N. G. (2002). The import of institutions. *Journal of Democracy*, 13(2), 96-110.
15. Borgen, C. J. (2010). From Kosovo to Catalonia: Separatism and Integration in Europe. *Goettingen J. Int'l L.*, 2, 997.
16. Boyle, K., & Englebert, P. (2006, March). The primacy of politics in separatist dynamics. In *annual meeting of the international studies association, San Diego*.

17. Božidar Veljković, Milan Ambrož, "Pravo na samoopredelenje i otcepljenje", Svarog, No. 1, 2010, pp. 11–26.
18. Brancati, D. (2014). Another Great Illusion: The Advancement of Separatism through Economic Integration. *Political Science Research and Methods*, 2(1), 69-95.
doi:10.1017/psrm.2013.30
19. Brilmayer, L. (1991). Secession and self-determination: A territorial interpretation. *Yale J. Int'l L.*, 16, 177.
20. Bursać, S. (2010). PRAVO NA SAMOOPREDELJENJE NARODA. *Medunarodni Problemi*, 62(2).
21. Cetrà, D., Casanas-Adam, E., & Tàrrega, M. (2018). The 2017 Catalan Independence Referendum: A Symposium. *Scottish Affairs*, 27(1), 126-143.
22. Connolly, C. K. (2013). Independence in Europe: secession, sovereignty, and the European Union. *Duke J. Comp. & Int'l L.*, 24, 51.
23. Crawford, J. (2001). The Right of Self-Determination in International Law: Its Developments and Future.
24. Ćurko, H. (2013). Zemlja na političkom raskrižju. *Političke analize*, 4(15), 43-48.
25. Curtice, J., & Ormston, R. (2011). Is Scotland more left-wing than England. *British Social Attitudes 28 Special Edition*.
26. Dardanelli, P., & Mitchell, J. (2014). An Independent Scotland? The Scottish National Party's bid for independence and its prospects. *The International Spectator*, 49(3), 88-105.
27. Duclos, N. (2006). The 1997 devolution referendums in Scotland and Wales. *Revue Française de Civilisation Britannique. French Journal of British Studies*, 14(XIV-1), 151-264.
28. Duclos, N. (2015). The Strange Case of the Scottish Independence Referendum. Some Elements of Comparison between the Scottish and Catalan Cases. *Revue Française de Civilisation Britannique. French Journal of British Studies*, 20(XX-2).
29. Elcano Royal Institute. (2018). The conflict in Catalonia . Preuzeto 09.08.2018.
<http://www.realinstitutoelcano.org/wps/wcm/connect/c0f90dae-76d1-4a8e-8f78-0058f048a44b/Catalonia-Dossier-Elcano-October-2017.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=c0f90dae-76d1-4a8e-8f78-0058f048a44b>
30. Encyclopedia Britannica. History of UK. Preuzeto 15.08.2018.
<https://www.britannica.com/place/United-Kingdom>

31. Encyclopedia Britannica. Biography of Adolfo Suárez González. Preuzeto 09.08.2018. <https://www.britannica.com/biography/Adolfo-Suarez-Gonzalez>
32. Encyclopedia Britannica. Biography of Mariano Rajoy. Preuzeto 09.08.2018. <https://www.britannica.com/biography/Mariano-Rajoy>
33. Encyclopedia Britannica. Biography of Miguel Primo de Rivera. Preuzeto 09.08.2018. <https://www.britannica.com/biography/Miguel-Primo-de-Rivera>
34. Erni, S. (2015). The economics of secession: theory and empirics.
35. Fearon, J. D. (2004). Separatist wars, partition, and world order. *Security Studies*, 13(4), 394-415.
36. Fernández-Membrive, M., Moya-García, G., & Narro-Monroy, J. (2018). Catalunya: difícil quedarse, difícil irse. ITESO.
37. Fox, Jonathan. 2000. "The Effects of Religious Discrimination on Ethno-religious Protest and Rebellion." *Journal of Conflict Studies* 20 (2):16-43.
38. Gavrilovic, B. (2013): Istorija prava na samoopredeljenje. (R)evolucija prava na samoopredeljenje. In: Belgrade Centre for Human Rights. Online version: <http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/11/Istorija-prava-na-samoopredeljenje.pdf>
39. Gellner, E. (2008). Nations and nationalism. Cornell University Press.
40. Guibernau, M. (2006). National identity, devolution and secession in Canada, Britain and Spain. *Nations and Nationalism*, 12(1), 51-76.
41. Gurr, Ted Robert. 1993. "Why Minorities Rebel: A Global Analysis of Communal Mobilization and Conflict Since 1945 " *International Political Science Review* 14 (2):161-201. ———. 2000a. "Ethni
42. Gurr, Ted Robert. 2000b. Peoples versus states: minorities at risk in the new century. Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press.
43. Haselbah, K. 2017. Ne postoji pravo na separatizam. Preuzeto 30.07.2018. <https://www.dw.com/sr/ne-postoji-pravo-na-separatizam/a-40810158>
44. Heraclides, A. (1992). Secession, self-determination and nonintervention: in quest of a normative symbiosis. *Journal of International Affairs*, 399-420.
45. History World. HISTORY OF GREAT BRITAIN (from 1707). Preuzeto 15. 08. 2018. <http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?historyid=ab07>
46. Hooper, J. (2006). The new spaniards. Penguin UK.

47. Huntington, Samuel P, 1972: "Foreword" to Eric A. Nordlinger, Conflict Regulation in Divided Societies, Occasional Papers in International Affairs, Cambridge, MA, Centre for International Affairs, Harvard University
48. Ismorbo. ESPAÑA VS. CATALUÑA: TODO LO QUE NECESITAS SABER DEL COMPLICADO CONFLICTO SEPARATISTA. Preuzeto 07.08.2018.
<http://ismorbo.com/todo-lo-que-necesitas-saber-del-complicado-conflicto-separatista-espana-y-cataluna/>
49. Jović, D. (2003). Kakva budućnost za Bosnu i Hercegovinu. Reč: časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja, 72(18), 47-57.
50. Kilibarda, Z. (2008). Osnove geopolitike. Beograd: Fakultet bezbednosti.
51. Landín, M. G. (Ed.). (1982). Comentaris jurídics a l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. Edicions 62.
52. Liñeira, R., & Cetrà, D. (2015). The independence case in comparative perspective. The Political Quarterly, 86(2), 257-264.
53. Lutovac, S. SRODNOSTI I RAZLIKE SEPARATISTIČKOG TERORIZMA U ŠPANIJI I SEVERNOJ IRSKOJ. NBP.
54. Lynch, P. (1996). Minority nationalism and European integration. University of Wales Press.
55. Mandal, C. (2009). *The challenge from within: A multilevel analysis of ethnic separatist demands, 1990-2003* (Master's thesis, The University of Bergen).
56. Mandić, D. (2015). *Separatists, Gangsters and Other Statesmen: The State, Secession and Organized Crime in Serbia and Georgia, 1989-2012* (Doctoral dissertation).
57. Marínzel, A. (2014). Catalonia: The Quest for Independence from Spain.
58. Martí, D., & Cetrà, D. (2016). The 2015 Catalan election: a de facto referendum on independence?. Regional & Federal Studies, 26(1), 107-119.
59. Martínez-Herrera, E., & Miley, T. J. (2010). The constitution and the politics of national identity in Spain. Nations and nationalism, 16(1), 6-30.
60. McConaghy, K. (2015). Scotland and Separatism: Reverberations of the Scottish Independence Referendum on Separatist Politics. Preuzeto 16.08.2018.
https://www.st-andrews.ac.uk/~cstpv/resources/other/ScotReport_Final.pdf
61. Mesić, M. (1991). Croatian Refugees in a World Framework. Migracijske i etničke teme, 7(2), 193-202.
62. Miley, T. J., & Aranguren, J. L. (2005). Des identités en évolution: l'exemple des Catalans dans l'Espagne contemporaine. Pôle Sud, (2), 147-174.

63. Milutinovic, M., Kalinic, Z. & Radulj, S. (2014): Secesija izraz prava naroda na samoopredeljenje. In: Svarog, Vol.9, p.21-44
64. Moreno, L., Arriba, A., & Serrano, A. (1998). Multiple identities in decentralized Spain: The case of Catalonia. *Regional & Federal Studies*, 8(3), 65-88.
65. Namen, I. V. (2016). *Independence movements in the European Union and the quest for European Membership* (Master's thesis).
66. New World Encyclopedia, Acts of Union 1707. Preuzeto 15.08.2018.
http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Acts_of_Union_1707
67. O'connell, D. P. (1967). *State Succession in Municipal Law and International Law. Volume II: International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
68. Olofsgård, A. (2003). Incentives for secession in the presence of mobile ethnic groups. *Journal of public economics*, 87(9-10), 2105-2128.
69. Pattie, C., Denver, D., Mitchell, J., & Bochel, H. (1998). The 1997 Scottish referendum: an analysis of the results. *Scottish Affairs*, 22(1), 1-15.
70. Pavković, A. (2012). Secession and its diverse definitions.
71. Pavković, A. (2013). Otcepljenje, nasilje i državni razlog. *Političke perspektive*, 3(2), 7-22.
72. Pavković, A., & Cabestan, J. P. (2013). Secession and separatism from a comparative perspective. *Secessionism and Separatism in Europe and Asia: To Have a State of One's Own*, 1.
73. Pavković, A., & Radan, P. (2016). *Creating new states: theory and practice of secession*. Routledge.
74. Pejanović, R. [2009]. Metodi kvalitativnih istraživanja u društveno-ekonomskoj (i agroekonomskoj) nauci. *Letopis naučnih radova Poljoprivrednog fakulteta*, 33(1), 5-18.
75. Petras, J. (2008). Separatism and Empire Building in the 21st Century. *Global Research*, 8.
76. Petrovský, M. (2014). International Intervention in Separatist Movements. Preuzeto 6. Juna 2018. <http://www.fn-rollspel.se/dokument-till-rollspelet/separatistorelser.pdf>
77. Povelja UN. Preuzeto 25.07.2018.
http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/Regulation/Document_sr/2016-05/povelja_un_lat.pdf

78. Pruitt, S. 2014. The History Behind the Scottish Independence Vote. Preuzeto 16.08.2018. <https://www.history.com/news/the-history-behind-the-scottish-independence-vote>
79. Raos, V. (2010). Škotska na putu u neovisnost?. *Političke analize*, 1(3), 45-49.
80. Resolución 742/IX del Parlamento de Cataluña, sobre la orientación política general del Gobierno de la Generalidad , Preuzeto 27.07.2018. <https://www.parlament.cat/document/intrade/6053>
81. Roman, D., & Catan, T. (2010). Basque group makes peace offer. *The Wall Street Journal Online*, 28.
82. Rubio Llorente, F. (2013). Un referéndum que nadie quiere. Madrid, 11 febrero 2013.
83. Ryabinin, Y. (2017). The basic causes of the contemporary separatism. *Journal of Geography, Politics and Society*, 7(1), 5-9.
84. Saideman, S. M. (1997). Explaining the international relations of secessionist conflicts: Vulnerability versus ethnic ties. *International Organization*, 51(4), 721-753.
85. Sajt Narodne partije Španije, Preuzeto 07.08.2018. <http://www.pp.es/>
86. Sambanis, N. (2000). Partition as a solution to ethnic war: An empirical critique of the theoretical literature. *World politics*, 52(4), 437-483.
87. Sánchez, J. M. (2016). Mobilising diplomacy. The Catalan and Scottish referendums in network diplomacy.
88. Serrano, I. (2015, May). Catalonia: a failure of accommodation?. In *Catalonia in Spain and Europe* (pp. 97-113). Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG.
89. Sharp, J., Cumbers, A., Painter, J., & Wood, N. (2014). Deciding whose future? Challenges and opportunities of the Scottish Independence Referendum 2014 for Scotland and beyond. *Political geography*., 41, 32-42.
90. Shaw, M. N. (2003). International law.
91. Smith, A. D. (1982). Nationalism, ethnic separatism and the intelligentsia. *National separatism*, 18-19.
92. Španski Ustav iz 1978. Preuzeto 03.08.2018. http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf
93. Spencer, M. (Ed.). (1998). Separatism: democracy and disintegration.
94. Šutović, M. (2011). SAMOOPREDELJENJE NARODA I RASPAD JUGOSLAVIJE. *Kultura polisa*, 15.

95. The Commonwealth. United Kingdom History, Preuzeto 16.08.2018.
<http://thecommonwealth.org/our-member-countries/united-kingdom/history>
96. Thorp, A., & Thompson, G. (2011). Scotland, independence and the EU. House of Commons Library-International Affairs and Defence Section, Economic Policy and Statistics Section, SN/IA/6110 (8/11/2011). www.parliament.uk/briefing-papers/SN06110. pdf.
97. Tierney, S. (2013). Legal issues surrounding the referendum on independence for Scotland. *European Constitutional Law Review*, 9(3), 359-390.
98. Tierney, S. (2016). Should the People Decide: Referendums in a Post-Sovereign Age, the Scottish and Catalan Cases. *Neth. J. Legal. Phil.*, 45, 99.
99. Tomkins, A. (2012). The Scottish parliament and the independence referendum. UK Constitutional Law Group Blog.
100. Trzciński, K. (2004). The significance of geographic location for the success of territorial secession. African example. *Miscellanea Geographica*, 11, 207-216.
101. Tursić, N. (2015.) Evropska unija u valu separatizma i međuetničkih napetosti _ . *POLITIKA I DRUŠTVO*, 67.
102. United Nations. General Assembly, & United Nations. Office of Public Information. (1974). *Declaration on the granting of independence to colonial countries and peoples*. United Nations Office of Public Information.
103. VELJKOVIĆ, B., COLARIČ-JAKŠE, L. M., & VOJINOVIĆ, B. Samoopredeljenje naroda i suverenost država. Svarog, ISSN 1986-8588.[Tiskana izd.], okt. 2014, br. 9, str. 9-19.
104. Vernile, A. (2017). Europe, the Catalan case and the rise of the nationalism. Preuzeto 19.08.2018.http://mediterraneanaffairs.com/europe-catalan-case-rise-nationalism/#_ftn7
105. Walzer, M. (1994). Notes on the new tribalism. *Political Restructuring in Europe: Ethical Perspectives*. London: Routledge, 187-200.
106. Wencker, T. M. (2014). *An ever more divided Union? Contemporary separatism in the European Union: a comparative case study of Scotland, Catalonia and Flanders* (Master's thesis).
107. Williams, C. H. (1982). *Ethnic Regionalism in the Celtic Periphery: The Welsh Experience*. U: De Marchi B., Boileau AM *Boundaries and Minorities in Western Europe*, Milano, Franco Angeli Editore.

108. Wood, J. R. (1981). Secession: A comparative analytical framework. *Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de science politique*, 14(1), 107-134.
109. Završni akt evropske Konferencije o bezbednosti i saradnji 1975. Preuzeto 28.08.2018. <https://www.osce.org/helsinki-final-act?download=true>
110. Zinn, A. (2006). 9 Economic integration and political separatism. Globalization and self-determination: Is the nation-state under siege?, 233.